

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОСУДДЯ**

∨ *Примусове годування засуджених:
необхідність чи порушення прав людини*

- **МІЖНАРОДНЕ ПРАВО**

∨ *Практика визнання міжнародних злочинних
та терористичних організацій*

№ 4 (246) БЕРЕЗЕНЬ 2023

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 4 (246) 2023

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України В. Зеленський підписав
Закон України № 5158 (2203-ІХ)..... 3
Мінфін: уряд розширив перелік пріоритетних
видатків і визначив особливості підписання
та подання бюджетних документів в умовах
воєнного стану 3
Комітет з питань правової політики
рекомендує Верховній Раді України прийняти
за основу законопроект щодо забезпечення
безперервності здійснення правосуддя
найвищим судом у системі судустрою
України..... 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.

Примусове годування засуджених:
необхідність чи порушення прав людини..... 5
Волошин Д.

Практика визнання міжнародних злочинних
та терористичних організацій 11

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 15

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 5158 (2203-IX)

Президент України підписав Закон України про скасування двох років стажу для посади прокурора та вніс зміни у процес добору та підготовки прокурорів.

Для зайняття посади прокурора два роки стажу не потрібні, а в прокуратурі будуть прокурори-стажисти: В. Зеленський підписав Закон.

Значений законопроект, ініціаторами якого була група народних депутатів, був зареєстрований у Верховній Раді України ще 25 лютого 2021 р., коли Генеральним прокурором України була І. Венедіктова.

У першому читанні Закон був прийнятий ще 15 червня 2021 р., а в другому – 14 квітня 2022 р.

Згідно з текстом Закону, спрощуються вимоги до майбутніх прокурорів – 2-х річний стаж професійної діяльності у сфері права для того, щоб зайняти посаду прокурора, тепер буде не потрібен.

Проте у прокуратурі з'явиться посада прокурора-стажиста окружної прокуратури, на якого будуть поширені гарантії матеріального та соціального забезпечення, передбаченого для прокурорів.

Стати прокурором-стажистом зможе громадянин, який має вищу юридичну освіту та вільно володіє державною мовою.

Однак обирати прокурорів-стажистів планують на конкурсних засадах.

Прокурору-стажисту окружної прокуратури може бути доручено здійснення процесуального керівництва лише у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та нетяжкі злочини.

Процесуальні рішення прокурора-стажиста під час здійснення процесуального керівництва підлягають погодженню зі старшим прокурором групи прокурорів, а у визначених Законом випадках – з керівником органу прокуратури.

Також прокурору-стажисту заборонено:

- здійснювати процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів

- бути старшим прокурором групи прокурорів;

- бути залученим до роботи в Офісі Генерального прокурора України, обласних та прирівняних до них прокуратурах.

По результатах роботи прокурор-стажист може бути призначений на посаду прокурора окружної прокуратури.

Крім того, згідно з підписаним Президентом України Законом, дисциплінарний орган прокуратури повертає собі стару назву, яка була в нього до 2019 р. – Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокуратури (КДКП) (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/264466-dlya-zanyatiya-dolzhnosti-prokurora-dva-goda-stazha-ne-nuzhny-a-v-prokurature-budut-prokurory-stazhisty-prezident-podpisal-zakon>). – 2023. – 13.03*).

Мінфін: уряд розширив перелік пріоритетних видатків і визначив особливості підписання та подання бюджетних документів в умовах воєнного стану

14 березня 2023 р. уряд прийняв Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в

особливому режимі в умовах воєнного стану», проект якої розробив Мінфін з метою врегулювання проблемних питань, що виникають під час казначейського

обслуговування бюджетних коштів в умовах воєнного стану.

Прийнятою Постановою розширено перелік пріоритетних платежів. Зокрема, до зазначеного переліку включено видатки загального і спеціального фондів державного та місцевих бюджетів на:

- придбання житла для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа;

- придбання гігієнічних засобів і товарів першої необхідності (одяг, взуття, м'який інвентар) для підопічних інтернатних установ системи соціального захисту населення;

- встановлення у закладах соцзахисту пожежної сигналізації, системи блискавкозахисту, обробку дерев'яних конструкцій вогнезахисним розчином;

- розвиток мережі центрів надання адміністративних послуг;

- заходи місцевих програм підтримки та розвитку сільського господарства;

- забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення й утилізації відпрацьованих побутових ламп розжарювання;

- виконання робіт з реконструкції споруд для очищення стічних вод, каналізаційних мереж і споруд на них;

- оплату реставраційних робіт на об'єктах культурної спадщини та пам'ятках архітектури, послуг з виготовлення облікової та науково-проектної документації на пам'ятки культурної спадщини;

- проведення інвентаризації та нормативної грошової оцінки земель;

- виготовлення містобудівної документації;

- накопичення (приріст) матеріальних цінностей державного матеріального резерву (*Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-uriad-rozshyryv-perelik-priorytetnykh-vydatkiv-ta-vyznachyv-osoblyvosti-pidpysannia-ta-podannia-biudzhethnykh-dokumentiv-v-umovakh-voiennoho-stanu>). – 2023. – 15.03*).

Комітет з питань правової політики рекомендує Верховній Раді України прийняти за основу законопроект щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України

Комітет з питань правової політики розглянув на своєму засіданні 14 березня 2023 р. проекти законів про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо приведення положень Закону у відповідність до Рішення Конституційного Суду України від 18.02.2020 р. № 2-р/2020) (реєстр. № 5456) та про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо врегулювання діяльності Верховного Суду України та статусу суддів Вищих спеціалізованих судів України, які ліквідуються (реєстр. № 5456-1).

Згідно з пояснювальними записками до законопроектів, їхньою метою є приведення положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у відповідність до Рішення Конституційного Суду України від 18 лютого

2020 р. № 2-р/2020 (яким визнано такими, що не відповідають Конституції України [є конституційними] деякі положення розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» зазначеного Закону, а також рекомендовано Верховній Раді України невідкладно привести положення законодавства України у відповідність до цього Рішення), тобто усунення інституційного дуалізму щодо функціонування найвищої інстанції судової гілки влади в Україні – Верховного Суду України, врегулювання питання продовження суддівської кар'єри для суддів Верховного Суду України та суддів вищих спеціалізованих судів.

Для досягнення зазначеної мети авторами законопроектів пропонувалося внести зміни до законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про державну реєстрацію юридичних осіб,

фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Обговоривши положення законопроектів за реєстр. №№ 5456, 5456-1 з урахуванням висловлених до них зауважень і пропозицій, Комітет дійшов висновку про необхідність певного доопрацювання законодавчого регулювання порушеного у законопроектах питання. Тому Комітет вирішив подати на розгляд Верховної Ради України проект закону про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 р.

№ 2-р/2020 щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України, підготовлений народними депутатами України – членами Комітету, рекомендував парламенту включити його до порядку денного дев'ятої сесії Верховної Ради України та за результатами розгляду в першому читанні прийняти його за основу, у зв'язку з чим законопроекти за реєстр. №№ 5456, 5456-1 відхилити. Крім того, Комітет вважає необхідним застосувати ч. 1 ст. 116 Регламенту Верховної Ради України (*Офіційний вебпортал парламенту України* (https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234157.html)). – 2023. – 15.03).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

I. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Примусове годування засуджених: необхідність чи порушення прав людини

Проблема юридичних та етичних аспектів поводження із засудженими, зокрема, примусового їх годування є досить складною і не до кінця вирішеною.

Зазвичай примусове годування застосовують у медичних цілях, якщо людина не може самостійно вживати їжу через проблеми з фізичним або психічним здоров'ям. Інша справа, коли примусово годують людей, що добровільно відмовляються від їжі на знак протесту або заради досягнення політичних цілей.

Слід зазначити, що засуджені або особи, які знаходяться під вартою, мають обмежені способи наголошування власної позиції, наприклад, коли скаржаться на нелюдські умови, на погане поводження з боку персоналу, коли звертаються в компетентні органи і не отримують належної реакції з боку посадовців і державних службовців, тому вдаються до таких радикальних заходів як голодування.

Голодування як крайній захід у боротьбі за свої ідеї та свободу, часто використовують громадські активісти та політв'язні. Успіх таких

акцій залежить від безлічі факторів, зрештою – від ставлення влади.

В умовах гуманізації кримінального правосуддя особливого значення набувають обов'язки держави щодо дотримання прав та свобод людини і громадянина, особливо в умовах його повної залежності від держави, під час обмеження свободи, а саме – тримання особи під вартою або відбування покарання. Питання, чи повинна держава примусово годувати в'язня, який оголосив голодування, щоб зберегти його життя, є досить неоднозначним.

Загалом, проблематика примусового годування для підтримання життя виходить далеко за межі медицини і має глибокий моральний, етичний, релігійний та правовий зміст, який пов'язаний як з очікуванням медичної допомоги, так і з правом автономії особистості (право при прийнятті рішень, які стосуються її фізичного, психічного, тілесного та соціального благополуччя).

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1953 р.) у багатьох випадках не забороняє примусового годування,

вимагаючи додержання під час застосування цього заходу кількох умов: має бути доведеною медична необхідність годування; органи влади мають дотримуватися визначеної законом процедури; спосіб годування особи має відповідати принципам гуманізму.

Алгоритм дій працівників охорони здоров'я передусім лікарів щодо поводження з голодуючими, які позбавлені свободи, найбільш повно висвітлено в Мальтійській декларації, відповідно до якої збереження життя і здоров'я пацієнта, навіть, коли це суперечить його побажанням, є моральним обов'язком лікаря, а невтручання лікаря, який лікує особу, яка відмовляється від прийняття їжі, може призвести до трагедії, а саме смерті пацієнта, яку можна було б відвернути.

Аналіз міжнародно-правових актів дає підстави стверджувати, що Організація Об'єднаних Націй, ВООЗ, Комітет Міністрів Ради Європи, Міжнародний Червоний Хрест, Міжнародна медична асоціація та національні медичні асоціації деяких країн та інші мають на цю проблему інші погляди. Ці організації висловлюються за повагу до автономії особи та проти примусового годування осіб, які позбавлені свободи, коли ті оголосили голодування, усвідомлюють свої дії та їх наслідки і відмовилися від подальшої терапії.

Так, у Токійській декларації про основні лікарські принципи щодо тортур та інших видів жорстокого, негуманного або принизливого поводження чи покарання при затриманні й ув'язненні зазначено, «якщо в'язень відмовляється від їжі та лікар визнає, що засуджений може скласти неспотворену, раціональну картину наслідків цього добровільного акту, то такого в'язня не слід годувати штучним шляхом. Рішення про здатність в'язня скласти таку картину має бути затверджене хоча б ще одним незалежним лікарем».

Така ж думка висловлена і в керівництві ВООЗ з основних аспектів охорони здоров'я в місцях позбавлення волі: «Примусове годування у виправних закладах неприпустиме. Така процедура може бути виправдана лише у тому випадку, коли серйозне психічне

захворювання впливає на здатність людини приймати рішення. Однак, у цілому, якщо голодування є логічним продовженням боротьби, замисленої при яасному розумі, а не патологічною реакцією пацієнта, що перебуває у тяжкій депресії і думає про самогубство, тюремні лікарі мають поважати волевиявлення пацієнта та обмежувати своє втручання роллю медичного консультанта».

Як бачимо, міжнародні документи по-різному трактують ставлення до зазначеної проблеми, що створює загрозу у забезпеченні дотримання прав засуджених, а також осіб, які тримаються під вартою та оголосили про голодування, а на практиці породжує низку проблем, які потребують напрацювання пропозицій, спрямованих на удосконалення його нормативного регулювання.

Застосування заходів примусового годування не можна назвати поширеною в Україні практикою. Водночас окремі випадки такого застосування є (слід згадати Рішення ЄСПЛ від 21 червня 1999 р. у справі «Невмержицький проти України»). Загалом, Україна належить до тих держав, якими примусове годування засуджених дозволяється на законодавчому рівні. Проте, слід зазначити, що в національному законодавстві щодо регулювання питання про примусове годування засуджених існують прогалини.

Зважаючи на Рішення ЄСПЛ, які містять рекомендації, щодо розробки гуманного способу примусового годування засуджених, Верховна Рада України прийняла ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування» № 2428-IX від 19.07.2022 р. та ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування» № 2429-IX від 19.07.2022 р., якими пропонується унормування порядку застосування примусового годування до осіб, які засуджені або тримаються під вартою.

Метою прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування», який набув чинності 9 лютого 2023 р., є визначення правових підстав для затвердження порядку і видів примусового годування, а також умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту, які відмовляються від прийняття їжі (оголошують про голодування), зазначено у Пояснювальній записці до документа.

Як ідеться в Законі, до засудженого, який заявив про відмову від прийняття їжі, може бути застосовано примусове годування на підставі ухвали суду, прийнятої за висновком лікаря про те, що такому засудженому загрожує значне погіршення стану здоров'я та існує очевидна загроза його життю, що підтверджується відповідними медичними документами, які містять результати лабораторних, інструментальних та інших необхідних досліджень. Застосування примусового годування без ухвали суду забороняється.

Примусове годування має на меті гуманне ставлення до особи засудженого, його прав, честі і гідності та не допускає будь-якого приниження чи тортур стосовно такого засудженого.

Начальник установи виконання покарань при встановленні факту відмови засудженого від прийняття їжі повинен скласти акт про відмову від прийняття їжі, в якому зазначити причини такої відмови та протягом однієї доби:

- письмово поінформувати прокурора, який здійснює на відповідній території нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян;

- повідомити членів сім'ї (за наявності) засудженого, крім випадків, якщо це спеціально заборонено засудженим, про що такий засуджений у письмовій формі повідомляє начальника установи виконання покарань;

- у разі відмови неповнолітнього від прийняття їжі, додатково повідомити законного представника та відповідні служби у справах дітей незалежно від бажання неповнолітнього

і в разі обґрунтованості зазначених причин негайно вжити заходів щодо задоволення законних вимог такої особи.

Також у випадку прийняття слідчим суддею, судом рішення про примусове годування особи, начальник відповідної установи зобов'язаний невідкладно поінформувати Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Засуджений, який відмовився від прийняття їжі, з моменту встановлення такого факту, має перебувати під постійним наглядом лікаря.

Лікар несе персональну відповідальність за правильність та своєчасність визначення виду примусового годування. Кожен випадок застосування примусового годування засудженого здійснюється у присутності лікаря.

Під час підготовки висновку лікар, зважаючи на стан здоров'я засудженого, визначає вид примусового годування: через назогастральний зонд за допомогою лійки; через назогастральний зонд – краплинно; через назогастральний зонд за допомогою шприца Жане; годування з ложки; годування за допомогою напувальниці; годування через гастростому.

Примусове годування є крайнім заходом для збереження життя засудженого і не може бути застосовано у випадках, якщо відмова від прийняття їжі більше не становить загрози його життю або засуджений заявив про своє бажання добровільно вживати їжу.

Відповідно до Закону, порядок та види примусового годування, а також умови тримання засуджених, які відмовляються від прийняття їжі, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

За словами заступника міністра юстиції О. Висоцької, Закон має вдосконалити окремі положення кримінального процесуального законодавства у частині врегулювання процедури розгляду судами питання застосування заходів примусового годування засуджених та осіб, які тримаються під вартою, та які відмовляються від їжі.

Закон забезпечує виконання низки рішень Європейського суду з прав людини, що містять рекомендації, згідно з якими під час застосування заходів примусового годування необхідно переконатись щодо існування

медичної необхідності, яка полягає, зокрема, у проведенні медичного дослідження та належних медичних документів, на підставі яких вважалося б за необхідне застосування до конкретного затриманого, який свідомо голодує, примусового годування.

Проте думки експертів, правозахисників, громадських діячів стосовно користі від примусового годування осіб під вартою та засуджених розійшлися.

На перший погляд, нововведення цілком правильні. Вони дозволяють незалежному лікарю, якого може залучати адвокат засудженого, визначати потребу в годуванні. Також рішення ухвалюватиме слідчий суддя, посадовець з-поза системи виконання покарань. Окрім того, навіть якщо суддя ухвалить рішення про застосування примусового годування, захист засудженого матиме можливість оскаржити це рішення у суді. Тобто з'являється чимало механізмів контролю.

На думку заступника міністра юстиції О. Висоцької, такий вид протесту як свідомо відмова засуджених, з різних причин, від прийняття їжі завдає колосальної шкоди здоров'ю зазначених осіб, а також є смертельно небезпечним.

Тому примусове годування ув'язнених, які відмовляються від їжі, може бути виправданим, якщо воно покликане зберегти життя, переконаний народний депутат, лідер кримськотатарського народу М. Джемільєв. Він підкреслив, що за умови відсутності примусового годування в людей, які оголосили голодування, «залишаються лічені дні». М. Джемільєв зауважує, що голодування оголошується з метою привернути увагу суспільства, а не померти з голоду. Так, 303 дні голодування М. Джемільєва у 1975 р. зчинило великий резонанс у світі, коли всі говорили про проблему кримських татар і беззаконня в СРСР. За словами політика, примусове годування не означає, що голодування перерване, бо годування відбувається не з волі людини, щодо якої застосоване.

У свою чергу, представник Уповноваженого ВРУ з прав людини у південних областях О. Остапенко, коментуючи новий Закон,

зазначив, що, як правило, коли людина відмовляється від їжі, з нею спілкуються психологи і пояснюють, які можуть бути наслідки для здоров'я цієї людини внаслідок тривалої відмови від їжі. Він вважає, що людина повинна знати, що можуть бути і незворотні процеси, хоч і вона відмовиться від голодування та потім почне вживати їжу. Разом з тим, про ініціативи свідомої відмови від їжі до загибелі він не знає.

Однак експерт з питань тюремної реформи В. Човган з такою думкою політиків не згоден. На його думку, Верховна Рада України продовжує наступ на права людей у в'язницях. Примусове годування психічно дієздатних ніколи не може вважатися етичним, навіть якщо загрожує смерть від голоду. Під приводом турботи про в'язнів влада використовуватиме це рішення як інструмент стримування протестів в'язнів проти неналежних умов утримання та інших порушень прав людини, переконаний експерт.

Експерти Харківської правозахисної групи також не розуміють, яким чином примусове годування буде відповідати принципам гуманізму. Вони також не впевнені чи не буде тюремна адміністрація використовувати цю процедуру для тиску на тих, хто обрав голодування як останню можливість висловити протест проти неналежних умов тримання та порушень прав людини. Адже, незважаючи на реформу пенітенціарної медицини, лікарі залишаються залежними від керівництва установ виконання покарань.

Гуманне ставлення до засуджених, переконана головний консультант Головного юридичного управління апарату ВРУ О. Тубелець, це передусім створення таких умов перебування у відповідних закладах, які б не підпадали під ознаки нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження, це постійний контроль за дотриманням прав засуджених у місцях відбування покарань з боку уповноважених органів і наявність дієвих механізмів реагування на такі порушення, а не лише формальне повідомлення уповноважених осіб після початку голодного протесту.

Загалом причини, що примусили засудженого вдатися до голодування, не з'ясовуються і не

оцінюються, зокрема, на папері створюється ілюзія відсутності причин для протестної поведінки ув'язнених.

Відсутність аналізу причин протестної поведінки осіб, що знаходяться в установах виконання покарань і попереднього ув'язнення, не враховує основоположних засад Конституції України у сфері прав людини, не сприяє реалізації завдань Закону про кримінальну відповідальність насамперед завдань покарання. Тож, слід констатувати, що прийняті закони спрямовані лише на бюрократизацію законодавчого врегулювання процедури примусового годування, при цьому запропоновані механізми не призведуть до реального покращення становища засуджених у місцях позбавлення волі, а виключно на мінімізацію статистики смертності внаслідок протестів, зазначає О. Тубелець.

На думку юриста А. Степаненка, законодавець вирішив не заборонити тортури, не припинити їх, а узаконити.

Виникає питання, з якою метою на законодавчому рівні регламентувати спасіння життя людини, щоб потім помістити її у ті самі умови, проти яких вона протестувала.

Правозахисники також звертають увагу, що на практиці не всі українські пенітенціарні заклади зможуть дотриматися вимог оновленого Закону. На їхню думку, коли ухвалені норми почнуть впроваджувати у життя, запитань стане ще більше.

Згадуючи раніше ухвалені рішення ЄСПЛ про примусове годування, в яких Україна програла, правозахисник В. Яворський зазначив, що причина була у тому, що в Україні застосування примусового годування базувалося на внутрішніх документах, наказах Державної виконавчої служби, а не законах. Тому, зазвичай, засуджений опинявся сам на сам з адміністрацією, яка могла робити з ним усе, що завгодно. Але це питання зовнішнього контролю. Коли є контроль, коли все визначається Кабміном, Законом, і є слідчий суддя, більше шансів, що права людини будуть дотримані, каже експерт. При цьому, він закликає почекати, коли будуть ухвалені підзаконні акти і детально виписаний алгоритм дій під час примусового годування.

Про це говорить і правозахисник А. Білалов. За його словами, у законодавстві не передбачено механізм виконання оновлених норм. Є теорія, в якій ідеться про те, яким чином необхідно застосовувати, а як це фактично має відбуватися, незрозуміло, стверджує експерт.

Слід зазначити, що нове законодавство не визначає критеріїв оцінювання «значного погіршення стану здоров'я» особи, що оголосила про голодування. Це створює підстави для суб'єктивного оцінювання лікарем стану засудженого, що може не відповідати існуючим правилам судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, а значить не відповідати вимогам кримінального процесуального законодавства, звертає увагу старший партнер, керівник судової практики АО «Овчаров та Партнери» О. Гнатенко. Тобто, законодавець суттєво знижує стандарт оцінювання лікарем фізичну стану засудженого, що може призвести до зловживань з боку адміністрації медичних закладів пенітенціарної системи для приборкання засуджених, які у такий спосіб висловлюють свою позицію.

Як слідує з оцінки практики ЄСПЛ, запропонована законодавцем редакція Закону суперечить двом критеріям відповідності примусового годування вимогам ст. 3 Конвенції, а саме – належному встановленню медичної необхідності процедурі примусового годування та процедурним гарантіям.

Також, деякі експерти вважають, що при визначенні виду примусового годування, правильності його застосування, має бути запроваджена комісія лікарів, які будуть визначати вид примусового годування та спосіб його застосування з урахуванням поточного стану здоров'я засудженого.

Якщо звернутися до міжнародного досвіду, то і він неоднозначний. В деяких країнах світу (зокрема, Ізраїль, Німеччина, Росія, Україна, Франція тощо) примусове годування осіб, які позбавлені свободи, або передбачається на законодавчому рівні, або допускається через нормативну неврегульованість зазначеного питання.

До країн світу, у яких передбачено заборону примусового годування засуджених, можна

віднести Англію. Досить неоднозначна ситуація у США, де примусове годування засуджених не передбачено. А, наприклад, у Каліфорнії примусове годування ув'язнених заборонено, лише якщо вони підписали юридичний документ про відмову від реанімації.

Разом з тим, слід зазначити про існуючу практику примусового годування засуджених у відомій військовій тюрмі Гуантанамо (Guantanamo), яка знаходиться на території американської бази ВМС США, розташованій у Bay Naval Base. Протягом тривалого часу світова спільнота звертає увагу на постійні масові голодування та, відповідно, примусове годування засуджених, які там відбувають покарання.

Після масових голодувань палестинських в'язнів набуло широкого розголосу прийняття у 2015 р. владою Ізраїлю поправок до Тюремного кодексу Ізраїлю, які дозволяють примусове годування ув'язнених, та відповідне визнання Верховним судом Ізраїлю такого Закону конституційним. Відхиляючи клопотання Ізраїльської медичної асоціації та декількох правозахисних груп, Верховний суд, зокрема, зазначив, що засуджені свідомо та добровільно ставлять себе у ситуацію, в якій їх життя та здоров'я знаходяться у небезпеці, в якості протесту або засобу досягнення особистої чи суспільної мети. Однак така позиція законодавця та вищого органу судової влади Ізраїлю не впливає на лікарів, які відмовляються примусово годувати засуджених.

На відміну від Англії, законодавство деяких країн Європи прямо дозволяє примусове годування засуджених. Так, наприклад, у Німеччині та Франції передбачено примусове годування засуджених, навіть, якщо вони відмовляються від їжі за власним бажанням, за умови, що існує серйозна небезпека для їхнього життя або здоров'я.

Отже, новий Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування» не містить повної картини механізму регулювання питання застосування примусового годування засуджених. Питання

законності, медичної етики та клінічної необхідності примусового годування засуджених та осіб, які тримаються під вартою; автономії особи залишаються не до кінця вирішеними.

Більшість експертів переконані, найчастіше передумовою протестної поведінки засуджених є жахливі умови тримання ув'язнених та жорстке ставлення до них з боку адміністрації установ виконання покарань, не реагування відповідних органів на їхні скарги тощо.

Тому, говорячи про етичне та гуманне ставлення до засуджених та осіб, що тримаються під вартою, ключовим для України має бути забезпечення реалізації гідних умов перебування у місцях відбуття покарань та тимчасового тримання; здійснювати постійний контроль за дотриманням прав засуджених та створити дієві механізми реагування на такі порушення (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: сайт Крим. Реалії (<https://ua.krymr.com/a/29293765.html>); інформаційний портал «Права людини в Україні» (<https://khp.org/1608809518>); Бабаєва О., Верхогляд-Герасименко О. Етичні та правові аспекти прийняття слідчим суддею, судом рішення про примусове годування засуджених та осіб, які тримаються під вартою. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». серія: «Юридичні науки». 2022. № 7. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2022/7/8170>; інтернет-портал «Цензор. НЕТ» (https://censor.net/ua/news/3287251/rada_v_pershomu_chytanni_pidtrymala_zakonoprojekt_pro_prymusove_goduvannya_v_tyurmah); офіційний вебпортал Верховної Ради України (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70347); портал FEMIDA.UA (<https://femida.ua/novyny/vidsogodni-zasudzhenyh-ta-osib-yaki-trymayutsya-pid-vartoyu-zmozhut-prymusovo-goduvaty-nabuvchynnosti-zakon/>); сайт інформаційного агентства «Українські Національні Новини» (<https://www.unn.com.ua/uk/news/1943517-v-ukrayini-khochut-dozvoliti-primusove-goduvannya-zasudzhenikh-yaki-vidmovlyayutsya-vid-yizhi>); сайт Міністерства юстиції України ([10](https://minjust.gov.ua/news/ministry/olena-</i></p></div><div data-bbox=)*

visotska-verhovna-rada-pidtrimala-u-pershomu-chitanni-zakonoproekt-schodo-zastosuvannya-do-zasudjenih-ta-osib-yaki-trimayutsya-pid-vartoyu-zahodiv-primusovogo-goduvannya); вебсайт видання «Юридична Газета» (<https://yur-gazeta.com/golovna/priynyatyy-zakon-yakiy-vregulovue-proceduru-rozglyadu-sudami-zahodiv-primusovogo-goduvannya-zasudzhe.html>); сайт «Судово-юридична газета» (<https://sud.ua/ru/news/publication/213202-primusove-goduvannya-osib-pid-vartoyu-ta-zasudzhenikh-dumki-stosovno-proektu-minyustu-roziyshlisya>); телеканал ПравдаТУТ (<https://pravdatut.ua/news/105944>); сайт «Центр прав людини

ZMINA» (<https://zmina.info/news/nardepy-pidtrymaly-shhob-vyazniv-u-sizo-mogly-goduvaty-prymusovo/>); сайт LEXINFORM.COM.UA (<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/praktyka-prymusovogo-goduvannya-v-konteksti-realizatsiyi-statti-3-konstytutsiyi-ukrayiny/>); сайт Юридической компании «Гранд Иншур» (<https://grand-insur.com/kabmin-podal-zakonoproekt-o-prinuditelnom-kormlenii-v-tyurmah/>); інформаційне агентство «Главком» (<https://glavcom.ua/country/incidents/primusove-goduvannya-vyazniv-neobhidnist-chi-torturi-862521.html>); нормал ЛІГА.net (<https://blog.liga.net/user/agnatenko/article/40033>).

Д. Волошин, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Практика визнання міжнародних злочинних та терористичних організацій

У глобальному світі, на сьогодні, тероризм є важливою та гострою проблемою. Факти тероризму займають передові позиції у новинах провідних ЗМІ і мова може йти як про події локального, так і світового значення, про політичний, релігійний і т. д. тероризм, оскільки сучасне поняття цього явища дуже диференційоване і класифікувати його можна за багатьма критеріями. У сучасному світі терористичні організації діють у багатьох країнах, стикнутися з цим довелося сьогодні й Україні.

З початком повномасштабного військового вторгнення РФ на територію нашої держави, очевидним стало, що у складі російської армії також приймають участь приватні військові компанії, зокрема, так звана ПВК «Вагнер» у діях якої спостерігається багато ознак терористичної організації.

У зв'язку з цим, 6 лютого 2023 р. Верховна Рада України схвалила проект постанови № 8397, який було зареєстровано 30 січня 2023 р., про визнання приватної військової компанії «Вагнер» міжнародною злочинною організацією.

Співавторами законодавчої ініціативи виступили понад 60 нардепів із різних груп та

фракцій. У документі наголошується, що Україна набула незаперечних доказів, що свідчать про злочинний характер діяльності ПВК «Вагнер». Також автори проекту постанови підкреслили, що бійці «Вагнера» причетні до дестабілізації, порушення прав людини та незаконних операцій із природними ресурсами у країнах Африки (ЦАР, Малі, Лівія) та Близького Сходу (Сирія), що свідчить про міжнародний характер їхньої злочинної діяльності.

Відповідно до тексту документа «Верховна Рада України закликає уряди та парламенти країн світу до аналогічних дій, зважаючи на характер діяльності ПВК «Вагнер» в Україні, ЦАР, Малі, Лівії та Сирії». Український парламент також рекомендує Офісу Генерального прокурора, Службі безпеки України, Міністерству внутрішніх справ України активізувати досудове розслідування кримінальних правопорушень щодо осіб, зокрема ПВК «Вагнер», підозрюваних у їх вчиненні на території України, з метою його якісного і оперативного здійснення та передачі відповідних матеріалів в установленому Законом порядку до суду.

Також Верховна Рада України 336 голосами підтримала постанову № 3735, згідно з якою

звернулася до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОЧЕС, урядів і парламентів держав світу із закликом визнати російські приватні військові компанії терористичними організаціями.

Власне, така оцінка російських найманців не поодинокі. Так, нижня палата парламенту Канади одностайно підтримала постанову про направлення уряду пропозиції щодо визнання ПВК «Вагнер» терористичною організацією. Також групу «Вагнера» визнано міжнародною злочинною організацією Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США та запровадило санкції щодо фізичних та юридичних осіб, які пов'язані з цією ПВК. У грудні 2022 р. до конгресу США було внесено законопроект про визнання ПВК «Вагнер» терористичною організацією.

Отже, визначимо ключові поняття із зазначеної теми. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» визначає міжнародний тероризм, як здійснення у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, у тому числі за підтримки державних органів окремих держав, з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі діяння, пов'язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження. Одна з основних цілей терористів – залякування, створення атмосфери страху, невпевненості, підрив стабільності міжнародних відносин.

До актів міжнародного тероризму належать:

- підриви приміщень посольств, місій, представництв або штаб-квартир міжнародних організацій;
- диверсійні акти на вулицях, в аеропортах, на вокзалах, у культурних центрах, приміщеннях тощо, пов'язані зі знищенням

або пошкодженням майна і заподіянням шкоди здоров'ю людей або смерті;

- умисне використання вибухових пристроїв у будь-яких поштових відправленнях;
- будь-який диверсійний акт проти громадських споруд;
- убивство політичних (громадських) діячів іноземних держав;
- заколот із метою здійснення актів міжнародного тероризму і співучасть у них у будь-якій формі тощо.

Згідно з Законом України «Про боротьбу з тероризмом» терористична організація – це стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації.

Серед головних особливостей терористичної діяльності, які визначає Закон, можна виокремити:

- організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;
- вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;
- пропаганду і поширення ідеології тероризму;
- пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України;
- виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою.

На сьогодні в Україні визнання організації в якості терористичної можливе на двох окремих, але в той же час взаємопов'язаних між собою рівнях: політичному та юридичному, тобто судовому.

Політичний рівень передбачає активну участь у такій процедурі відповідних органів

державної влади. В Україні на політичному рівні визнання організації терористичною здійснюється Верховною Радою України шляхом прийняття відповідної постанови.

У судовому механізмі провідну роль у визнанні організації терористичною відіграє суд. Юридичний рівень визнання організації терористичною регламентується Законом України «Про боротьбу з тероризмом».

Згідно з ч. 1 ст. 24 цього Закону, організація, відповідальна за вчинення терористичного акту та визнана за рішенням суду терористичною, підлягає ліквідації, а належне їй майно конфіскується.

Тобто для надання відповідній організації статусу терористичної необхідна обов'язкова наявність рішення суду.

Як вже вказувалося вище, організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації.

У Кримінальному кодексі України передбачена ст. 258-3, яка лише визначає склад злочину за створення терористичної групи чи терористичної організації та покарання за даний злочин, а саме позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Водночас ані Законом «Про боротьбу з тероризмом», ані ККУ або іншим нормативно-правовим актом не передбачений порядок визнання організації терористичною. Зокрема чітко не визначені:

- орган державної влади, якому належить виключне право на звернення до суду;
- суд, до юрисдикції якого відноситься розгляд справ про визнання відповідної організації терористичною;
- порядок розгляду відповідним судом такої категорії справ.

Тобто, той факт, що наразі відсутній чітко визначений порядок, за яким організація може бути визнаною терористичною, не дає можливості належним чином юридично реалізувати положення ст. 24 Закону «Про боротьбу з тероризмом». Остання прямо передбачає, що наявність рішення суду

про визнання організації терористичною є обов'язковою.

Отже, українське законодавство ще має встановити чіткі критерії віднесення організації до терористичної.

Розглянемо зарубіжний досвід визнання організації терористичною. На сьогодні у світовій практиці, як зазначалося вище, для визнання організації терористичною використовуються переважно два шляхи: політичний і судовий.

Політичний механізм є характерним, зокрема, для США, Великобританії, Канади. Судовий механізм активно застосовується на пострадянському просторі, зокрема в РФ, Республіках Казахстан і Білорусь.

Більшість країн світу мають свої списки організацій, визнаних у цих державах терористичними. У США подібні списки терористичних організацій регулярно готують експерти держдепартаменту. Після цього Державний департамент оголошує заборону на діяльність цих організацій на території США. Громадянам США забороняється надавати фінансову і яку-небудь іншу допомогу цим організаціям. Список терористів оновлюється в США раз на два роки.

У Великобританії подібні списки готують співробітники Міністерства внутрішніх справ і передають на затвердження до парламенту країни. Британське антитерористичне законодавство дозволяє переслідувати не тільки організації, що діють на території Великобританії, а й ті, які використовують її як свою базу.

Складанням списку організацій, що мають статус терористичних, у Канаді займається Генерал-губернатор, що враховує в цьому питанні думки членів Таємної Ради та Міністра у справах громадської безпеки та надзвичайних ситуацій. Перебувати в ньому – не означає бути екстремістом, але це передбачає постійний контроль з боку правоохоронних органів. У разі появи прямих доказів підтримки терористів організацією, що знаходиться під наглядом, її власність може піддатися арешту або конфіскації, а щодо членів цієї організації буде порушено кримінальну справу відповідно до Антитерористичного Закону 2001 р.

Свій список терористичних організацій має й ООН. Держави, на території яких діє терористична організація, мають право звернутися до Ради Безпеки ООН з проханням включити до списку таку організацію. Відповідно до міжнародних норм, рахунки й усі активи організацій, визнаних ООН терористичними, заморожуються, накладається повна заборона на контакти з їх лідерами а також вводиться ембарго на постачання їм будь-яких видів зброї.

На сьогодні у світі діє велика кількість терористичних організацій, проте, найбільш відомими та впливовими з них є близько десяти.

Однією з найвідоміших на сьогодні терористичних організацій є «Ісламська держава» (ІД, також відома як ІДІЛ – «Ісламська держава Іраку і Леванту»), яка утворилася із залишків Аль-Каїди в Іраку (АКІ). Угруповання назвало себе ІДІЛ, щоб виразити свої регіональні амбіції, оскільки воно поширювало свою діяльність на сирійський конфлікт. У листопаді 2015 р. ІДІЛ здійснила серію організованих атак у Парижі, унаслідок яких було вбито майже 130 людей, включно з одним американцем, та поранено понад 350. У березні 2016 р. ІДІЛ організувала дві одночасні атаки в Брюсселі, унаслідок яких було вбито 32 особи, включно з чотирма громадянами США, і поранено понад 250.

17 грудня 2004 р. Державний департамент США визнав АКІ (тепер відому як ІДІЛ) іноземною терористичною організацією згідно з розділом 219 Закону про імміграцію та громадянство в чинній редакції.

Схожу мету та супротивників із ІД має «Аль-Каїда». Терористи цієї організації, яких нараховується близько тисячі, стверджують, що борються з США та країнами Заходу (а також усіма їхніми сателітами) за створення світового «Ісламського халіфату». Основним «місцем дислокації» організації вважається Афганістан, проте її глобальний вплив не обмежується цією країною.

Після вибухів посольств США в столицях Кенії та Танзанії 1998 р. Аль-Каїда отримала визнання терористичної організації № 1 у світі. На рахунку «Аль-Каїди» – планування і

здійснення цілої низки великих терористичних актів, у тому числі терактів 11 вересня 2001 р. в США.

Ще одна терористична організація, яка впродовж 20 років використовувала терористів-смертників для знищення іноземних та урядових військ та залякування цивільного населення – «Талібан». У Канаді, Росії, Киргизстані, Таджикистані, Казахстані та низці інших країн «Талібан» визнано терористичною організацією, його діяльність заборонено. З листопада 1999 р. проти «Талібана» діють міжнародні санкції ООН за відмову видати терориста Осаму бен Ладена та сприяння терористичній організації Аль-Каїда. 1 вересня 2010 р. США визнали пакистанський «Талібан» міжнародною терористичною організацією.

Також однією з найвідоміших терористичних організацій, що тривалий час була на слуху є ХАМАС. Своім «домом» близько 20 тис. терористів ХАМАСу вважають територію Палестини (Сектор Газа і Західний берег Йордану), а головним ворогом – Ізраїль. Декларована мета – визволення Палестини від сіоністів. ХАМАС вдало поєднує у собі відразу дві функціональні позиції, як політичну так і терористичну діяльність, хоча і з делегуванням терористичних повноважень до свого частково відокремленого бойового крила (бригади Ізз ад-Дін аль-Кассам). ХАМАС визнаний терористичною організацією Ізраїлем, Канадою, США, Британією, країнами Європейського Союзу і Японією, а також заборонений в Йорданії та Єгипті. Австралія терористичним визнає тільки військове крило ХАМАС. У грудні 2014 р. Європейський суд юстиції ухвалив рішення про виключення руху ХАМАС зі списку терористичних організацій, але Європейський Союз планує оскаржити зазначене рішення. У Верховній Раді України також було зареєстровано проєкт постанови про засудження діяльності радикальної ісламської організації ХАМАС і визнання її терористичною організацією.

Майже ідентична ситуація спостерігається із організацією під назвою «Хезболла», яка в Лівані займає ключове місце в політичному житті. Основу ідеології «Хезболли» становлять

цілі щодо тотального знищення представників християн на території Лівану (християн-маронітів), боротьба з будь-якими проявами прозахідного елемента в країні і як кінцева ціль це встановлення в країні ісламського режиму, будучи представниками мусульман шиїтів «Хезболла» вважає Іран своїм політичним та ідеологічним наставником, і тому встановлення ідентичного до Ірану політичного режиму в середині Лівану є бажаною ціллю.

Зазначена організація визнана терористичною урядами Ізраїлю, США, Канади та Бахрейну. Європейський Союз, Велика Британія, Австралія та Нідерланди визнають терористичною Зовнішню Організацію Безпеки «Хезболли». Із погляду деяких країн мусульманського світу вважалась групою опору окупантам, проте, Ліга арабських держав визнала «Хезболлу» терористичною організацією в березні 2016 р.

Підсумовуючи, треба зауважити, що схвалення Верховною Радою України проекту постанови про визнання приватної військової компанії «Вагнер» міжнародною злочинною організацією є великим та важливим кроком в українському законодавстві. Такий крок сприятиме тиску на агресора та притягненню винних у здійсненні під час війни злочинів осіб до відповідальності, внаслідок чого Україна матиме змогу отримати можливість компенсувати ті збитки та втрати, які були спричинені незаконним повномасштабним вторгненням РФ на територію нашої держави (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Аносенков*

А. А. Деякі аспекти визнання в Україні організації терористичною / А. А. Аносенков // Південноукраїнський правничий часопис. – 2015. – № 3. – С. 110 – 112. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/975?locale=en>; ЛІГА ЗАКОН (<https://ips.ligazakon.net/document/view/DI08690I?an=1>https://jurliga.ligazakon.net/news/217251_verkhovna-rada-viznala-pvk-vagner-mzhnarodnoyu-zlochinnoyu-organzatsyu; https://jurliga.ligazakon.net/news/217251_verkhovna-rada-viznala-pvk-vagner-mzhnarodnoyu-zlochinnoyu-organzatsyu; <https://ips.ligazakon.net/document/view/DI02522I?an=3>); Офіційний вебпортал Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>); вебсайт «Українська правда» (<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/07/12/7357606/>); Офіційний вебсайт уряду Сполучених Штатів (<https://cutt.ly/e8guCL5>); вебсайт «Мілітарний» (<https://mil.in.ua/uk/blogs/fenomen-organizatsij-hamas-ta-hezbollah-terorystychni-organizatsiyi-chy-politychni-partiyi-z-bojovym-krylom>); вебсайт благодійного фонду «Сила віри» (<https://www.slovoidilo.ua/2017/11/10/infografika/svit/oblychchya-teroru-my-znayemo-pro-najvidomishi-terorystychni-orhanizacziyi-svitu>); Велика українська енциклопедія (https://vue.gov.ua/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті Pravo.org.ua

Про автора: Євген Шкільний, експерт Центру з питань публічної адміністрації

ЦНАП vs УСЗН: до питання якості адміністративних послуг

Опитування відвідувачів УСЗН м. Києва показало, що якість їх сервісу ще дуже далека

від стандартів ЦНАП. Довгі черги та показники ставлення персоналу до відвідувачів є особливо тривожними.

Центр політико-правових реформ разом з регіональними партнерами з мережі UPLAN здійснили моніторинг роботи центрів надання

* Збережено стиль і граматику оригіналу

адміністративних послуг (далі – ЦНАП) та провели опитування відвідувачів управлінь соціального захисту населення (далі – УСЗН) у чотирьох містах України – Києві, Львові, Дніпрі та Харкові. Головною метою дослідження було оцінити якість сервісу у цих органах та з'ясувати наскільки на неї вплинула війна.

У Києві для моніторингу було обрано ЦНАП Солом'янської РДА та ЦНАП Деснянської РДА. Дослідження показало, що вони доволі успішно налагодили свою роботу в умовах воєнного стану.

Зокрема, ЦНАП відновили доступи до усіх державних реєстрів, щоб надавати базові послуги (паспортні послуги, реєстрація місця проживання, послуги з реєстрації бізнесу та нерухомості, видача витягів з ДЗК тощо), провели тренінги з питань безпеки і невідкладної медичної допомоги для персоналу, відновили втрачене чи пошкоджене внаслідок бойових дій майно.

Отже, ЦНАП і надалі максимально відповідають найкращим стандартам обслуговування. Зокрема, це некабінетна система, рецепція, комфортна зона для очікування, електронне регулювання черги, інклюзивність (пандуси, обладнані для осіб з інвалідністю кімнати особистої гігієни, дитячі куточки, пеленальні столики тощо), а також і повна забезпеченість супутніми послугами (банківські термінали, безкоштовне ксерокопіювання, вільний доступ до Інтернету тощо).

Та все ж моніторинг показав, що у ЦНАП м. Києва не надається увесь асортимент базових (найпопулярніших серед громадян) послуг. І це зумовлено не війною, а частіше відомчими інтересами та суб'єктивними чинниками. Передусім, не надаються послуги РАЦС (зокрема, реєстрація смерті та шлюбу), адміністративні послуги соціального характеру (АПСХ), такі, як призначення державних допомог, житлових субсидій, оформлення допомоги на проживання ВПО тощо. Послуги АПСХ на час дослідження надавалися через УСЗН. А там, на жаль, зовсім інший рівень якості обслуговування.

Опитування відвідувачів УСЗН (Шевченківської і Дарницької РДА) показало,

що якість їх сервісу та облаштованості офісів дуже далека від стандартів ЦНАП. Зокрема, протягом дослідження відвідувачі повідомили наступне.

В УСЗН Дарницької РДА м. Києва:

- 18% опитаних заявили, що вони вважають за потрібне зробити ремонт у його приміщенні і покращити його освітлення;

- 10% респондентів вимагали забезпечити послугу з ксерокопіювання (адже людей відсилали робити ксерокопії документів за кількасот метрів до найближчого торговельного центру);

- 8% заявили про необхідність встановлення рецепції у приміщення УСЗН та кращого консультування (люди розгублені у пошуках потрібного їм кабінету);

- ще 8% звернули увагу, що потрібно забезпечити необхідні умови для осіб з інвалідністю (адже такі особи не можуть потрапити на 2-й поверх приміщення УСЗН і для них не обладнана кімната особистої гігієни);

- така сама кількість опитаних висловила побажання розширити графік роботи УСЗН, зокрема, зробити п'ятницю і суботу прийомними днями (адже орган у ці дні не працює);

- 7% вважають за потрібне впровадити електронну чергу (яка в УСЗН є «живою» і довгою);

- і така ж кількість респондентів вимагали покращити ставлення до відвідувачів з боку персоналу (при цьому 21% опитаних були переважно не задоволені ставленням персоналу; а 8% – зовсім не задоволені).

Серед інших, менш чисельних побажань та зауважень були такі, як потреба у вирішенні проблеми завеликих черг; збільшити кількість місць для очікування тощо. У цілому, 72% відвідувачів УСЗН Дарницької РДА були не задоволені загальним станом його приміщення.

В УСЗН Шевченківської РДА м. Києва:

- найбільша кількість респондентів – 18%, заявили про необхідність впровадження електронної черги (адже черги там були «живі» і невпорядковані. При цьому 26% опитаних очікували у черзі на прийом більше двох годин);

– 14% опитаних поскаржились на невивічливе ставлення до них з боку персоналу при обслуговуванні (при тому що 8% респондентів переважно не задоволені, а 14% – зовсім не задоволені привітністю персоналу);

– 11% наголосили на необхідності збільшення графіку роботи УСЗН (прийом здійснюється з понеділка по п'ятницю з 10.00 до 16.00, обідня перерва з 12.00 до 12.45);

– 10% респондентів поскаржились на відсутність послуги з ксерокопіювання у приміщенні органу (як і в УСЗН Дарницької РДА, відвідувачів відсилали до торговельного центру, хоча у холі приміщення стояв відповідний пристрій);

– ще 9% були невдоволені необхідністю вистоювати довгі, «живі» черги на вулиці у несприятливих погодних умовах. Більшу частину відвідувачів не впускали до приміщення поки вони стояли у черзі, а оскільки опитування проводилося в жовтні-листопаді, на вулиці траплявся дощ і було досить прохолодно.

Серед інших побажань і зауважень були такі, як недостатність інформації про УСЗН в Інтернеті та /або неактуальність цієї інформації (УСЗН м. Києва не мають своїх вебсайтів чи бодай достатньо інформативних вебсторінок); відсутність доступу до послуг в режимі онлайн та неналежне консультування з боку працівників.

Отже, дослідження показало, що УСЗН м. Києва ще дуже далекі від забезпечення якісного та зручного сервісу громадянам. Довгі черги та показники ставлення персоналу до відвідувачів є особливо тривожними. І це може бути не лише проблема персоналу, а власне умови праці, перевантаження тощо.

За словами керівництва ЦНАП, що потрапили до моніторингу, в Києві вже була спроба перевести працівників УСЗН до роботи в їх офісах. Однак вони не хотіли працювати за правилами і стандартами ЦНАП та за єдиним графіком.

Та все ж, КМДА має знайти вихід. Адже люди мають отримувати усі базові послуги в одному місці та у комфортних умовах, які їм забезпечує саме ЦНАП.

Хоча б частину послуг АПСХ варто інтегрувати до ЦНАП. Пріоритетно, послуги для ВПО. Як мінімум, це розвантажить шалені черги в УСЗН. Адже в умовах війни Київ приймає велику кількість ВПО. У кожному з досліджених управлінь соцзахисту вони склали переважну більшість (в УСЗН Дарницької РДА – 75%; в УСЗН Шевченківської РДА – 66%). Це створювало надзвичайно великі та нерегульовані черги, в яких відвідувачі стояли на вулиці, під дощем та в холоді. Переведення хоча б частини цих послуг до ЦНАП вже би дозволило частині громадян отримувати послуги у значно кращих умовах.

Наостанок варто зазначити, що в перспективі усі послуги АПСХ мають бути інтегровані до ЦНАП, в ідеалі – децентралізовані, адже саме ЦНАП забезпечують високу якість сервісу і дозволяють замовити людині всі потрібні послуги за один візит. При цьому, це не заперечує цифровізацію таких послуг, що також сприятиме зручнішому і швидшому їх отриманню.

У будь-якому разі, владі міста та й Мінсоцполітики варто звернути увагу на окремі критерії цього дослідження, принаймні в частині найменш позитивних показників. Це потрібно не лише споживачам послуг, але й владі.

Дослідження було проведено у рамках проекту «Полегшення доступу до адміністративних послуг та підвищення їх якості в умовах війни в Україні» (<https://pravo.org.ua/blogs/tsnap-vs-uszn-do-pytannya-yakosti-administratyvnyh-poslug/>). – 2023. – 13.03).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Тарас Загородній, керуючий партнер Національної антикризової групи

Законопроект № 6077 знищує галузь економіки з виробництва пластику

Україна – країна крайнощів. У нас «або зрада», «або перемога». В економічній царині або «протекціонізм радянського зразка» (коли монопольні преференції надаються одному

гравцю, а не стимулюють конкуренцію в рамках однієї галузі іноземців та українського бізнесу) або «лібералізм», який схожий на відверте шкідництво та лобізм іноземних виробників, які після знищення конкурентів в Україні піднімають ціни на свою продукцію. Згадайте історію з Ілоном Маском, як він на початку війни за копійки продавав абонемент на користування «Старлінком», а потім різко підняв ціни. Так працює монопольний ринок. Цим не гребують й іноземці.

Така сама ситуація складається з загрозою ухвалення законопроекту № 6077. Замість того, щоб дати великий перехідний період для виробників, щоб вони могли адаптуватися (як це робиться в усіх країнах ЄС), у нас вирішити пустити під ніж всю галузь одним махом. Це в країні де вже зараз величезне безробіття.

Отже у Верховній Раді України планується до розгляду найближчим часом проект Закону України № 6077 «Про обмеження виробництва та обігу пластикової продукції одноразового використання на території України», зареєстрований ще у вересні 2021 року.

Якщо проаналізувати положення цього проекту, порівнявши його з чинним європейським регулюванням, то можна дійти наступних висновків.

Український законодавець пішов шляхом найменшого супротиву. Так, Директива ЄС 2019/904, присвячена зменшенню впливу на довкілля (морські узбережжя) одноразової продукції з пластику розвинула положення європейського законодавства щодо управління відходами, їхнім сортуванням, переробкою та утилізацією. Зменшення кількості виготовлення та споживання одноразових предметів з пластику є елементом Циркулярної економіки та Європейського зеленого курсу, що закріплені у директивах та регламентах. Головна ідея цієї політики, що впроваджується з початку 90-х років, – поступовий перехід до повторного використання пластику та його повної переробки.

Країни ЄС планують поступовий перехід та відмову від одноразових пластикових виробів до 2030 року, а більш глобальні екологічні ініціативи заплановані в Європі до 2050 року.

Як свідчить проаналізований проект № 6077, жодних подібних планів український законодавець не ставить.

В Україні планують піти іншим шляхом – заборонити окремі вироби з пластику (ємності для напоїв, посуд, контейнери для їжі тощо), нічого не пропонуючи взамін, окрім покарання за порушення заборони. В Держпродспоживслужби з'явиться ще один штраф та привід для перевірок підприємців.

Примітно, що проектом Закону № 6077 забороняється будь-яке виробництво виробів з одноразового пластику, навіть на експорт. Безперечно, це призведе до скорочення кількості робочих міст та перебоїв у поставці тари та упаковки для громадян та установ, зокрема Збройних сил України. Мета такої заборони залишилась незрозумілою для редакції.

На сайті ВР ми не знайшли жодних обґрунтувань та розрахунків щодо наявності та доступності альтернатив одноразовій продукції з пластику, надання субсидій та допомоги підприємствам та працівникам, які будуть масово вивільнені у зв'язку з припиненням виробництва, впливу проекту № 6077 на економічну та екологічну ситуацію. Можливо, такі розрахунки не проводились?

Країни ЄС поступово приймають закони щодо виведення з обігу окремих видів пластику, встановлюючи адекватні перехідні періоди або дозволяючи реалізовувати те, що вже було вироблено та перебуває на складах.

Справа в тому, що замінити вироби з пластику можна або біорозкладним пластиком, дорожчим в рази, або ж виробами з паперу, до речі теж вкриті пластиком, з яким треба щось робити (переробляти, утилізувати). Все це несе не лише економічні, а й екологічні ризики.

Поступове зменшення споживання пластику без його переробки та рециркуляції є елементом політики держави щодо поводження з відходами та управління ними, чого не врахували автори проекту Закону № 6077.

Нещодавно прийнятий Закон України «Про управління відходами» набирає чинності з 9 липня 2023 року. Одночасно з цим втрачає свою дію Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 року.

Цими законами має бути визначено засади поступової відмови від пластикових виробів, нарощування потужностей з рециркуляції та утилізації відходів згідно з вимогами ЄС.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що проєкт Закону № 6077, на жаль, не є «європейським»....

В запропонованій редакції проєкту все, чого вдасться досягти – це скорочення тисяч працівників переробної галузі та додання нових повноважень державному каральному органу. Навряд чи це наблизить нас до ЄС (https://censor.net/ua/blogs/3405632/zakonoprojekt_6077_znyschuye_galuz_ekonomiky_z_vyrobnytstva_plastyku). – 2023. – 14.03).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Оксана Заболотна, аналітикиня Центру спільних дій

Чи будуть компенсації за знищене житло через війну та коли?

Вперше серйозна дискусія щодо того, як і кому допомагати знайти собі нову домівку потрапила в стіни парламенту в квітні 2022 року, коли депутати зареєстрували законопроект. Питання виявилось доволі складним, що його прийняли у другому читанні лише через 10 місяців. А далі на нього ще чекає підпис Президента, щоб набрати законної сили.

Попри те, що закон прийнятий дискусія про те, звідки брати гроші на компенсації, де та кому відновлювати житло в першу чергу триватиме ще дуже довго. Пояснюємо як відшкодуватимуть знищене та пошкоджене майно, чи є на це гроші і чому не всі зруйновані міста та себа будуть відновлювати.

Як відшкодуватимуть знищене і пошкоджене майно

В ухваленому законі прописано створення Реєстру пошкодженого та знищеного внаслідок російської агресії житла. Туди будуть вносити інформацію про саме житло та його пошкодження, про компенсації та фінансування відновлення. Держателем

реєстру буде Міністерство інфраструктури, розвитку громад та територій. Вже сьогодні можна подати відповідну електронну заявку в «Дії» чи паперову через ЦНАП або нотаріуса. Разом із запуском Реєстру влада планує створити мобільні ЦНАПи, які будуть збирати цю інформацію безпосередньо на місцях. На сьогодні українці подали через «Дію» вже понад 300 тисяч заявок про знищене та пошкоджене майно, зокрема і житло. Коли закон набере чинності, такі дані автоматично будуть перенесені до Реєстру.

У законі передбачено три способи компенсації. Держава може оплатити будівельні роботи або закупівлю будівельних матеріалів для того, щоб власник пошкодженого житла самостійно міг його відновити. Якщо ж помешкання внаслідок війни знищене, держава може або відшкодувати його вартість, або профінансувати придбання іншого житла видавши житловий сертифікат. Останній є чимось на зразок цільового чека, який можна використати виключно для придбання житла.

Для виплати компенсацій при виконанні місцевих рад, військові чи цивільно-військові адміністрації створюють дорадчо-консультативний орган – Комісію з розгляду питань про надання компенсації за зруйноване та пошкоджене майно. Вона має надавати консультації про отримання відшкодування за знищене житло, а також вирішувати кому надавати такі компенсації.

Але комісія як консультативно-дорадчий орган не може ухвалювати рішення по суті. Це повноваження органів державної влади чи місцевого самоврядування. Ще одна особливість діяльності консультативних органів – її членів за ухвалені рішення неможливо притягнути до кримінальної чи адміністративної відповідальності. Тому розширення повноважень комісії суперечить Конституції і створює величезний простір для безвідповідальності та зловживань при розподілі потенційно дуже великих сум.

Звідки взяти гроші на відшкодування?

Масштаби руйнування через війну, розпочату росією, колосальні. Станом на грудень 2022 року за даними Київської школи економіки

лише житлових будинків пошкоджено або знищено близько 150 000. Розмір шкоди від руйнувань житла сягнув 54 мільярдів доларів США. Це приблизна сума доходів двох річних державних бюджетів України.

Законодавці пропонують дуже великий перелік джерел, з яких будуть виплачуватися компенсації за зруйноване та пошкоджене житло. Це кошти державного і місцевого бюджетів, міжнародних фінансових організацій, інвесторів, міжнародної технічної допомоги, репарацій росії та надходження із інших джерел. Здебільшого йдеться про гроші, яких ще не має. Наприклад, щоб отримати репарації, росію спочатку треба перемогти, а потім змусити платити. Як можуть компенсацію житла фінансувати інвестори – не зрозуміло, адже їхня діяльність апріорі спрямована на отримання прибутку. Те, що прописано в законі – це радше благодійна допомога, а не інвестиція.

Малоймовірним є фінансування відновлення житла за рахунок державного бюджету. Власні доходи цього року очікуються на рівні 1,3 трильйона гривень, а видатки складають близько 2,6 трильйона. Держава витрачає удвічі більше ніж заробляє, а дефіцит покриває завдяки допомозі партнерів.

Як ефективно витратити гроші

Не всі зруйновані міста та села буде можливість відбудувати. І на це є декілька причин. За рік повномасштабної війни мільйони наших співгромадян залишили свої домівки: частина виїхали з країни, інші переїхали у безпечніші західні та центральні області. І далеко не всі із них повернуться додому. Такі люди швидше за все скористаються можливістю отримати компенсацію за зруйноване житло, ніж розраховуватимуть на житловий сертифікат.

Ще частину повністю зруйнованих міст та сіл немає економічного сенсу відновлювати. Багато з них виникли як центри штучно створеної радянської індустрії. Частина заводів-гігантів, супутниками яких були міста і села, зупинилися навіки ще до війни, а ті, що працювали були зруйновані в ході бойових дій. Тому ані відтворювати попередню модель економіки, ані міста, з нею пов'язані, немає практичного сенсу.

Найважливіше зараз, щоб влада максимально відверто пояснювала людям наскільки тривалим процесом буде відбудова. Що компенсацій більшості постраждалих українців доведеться чекати не один і не два роки. А пріоритетом уряду буде все ж не житло, а спочатку фінансування армії заради перемоги у війні, а далі відновлення інфраструктури, щоб могла працювати економіка.

Завдання нашої держави зараз – спробувати допомогти тим, хто цього найбільше потребує тут і зараз, а не намагатись відшкодувати всім і все. Інакше влада ризикує взяти на себе чергову обіцянку, яку не зможе виконати. Так було із доплатами постраждалим від аварії на ЧАЕС та дітям війни. Їх було неможливо виконати із тодішнім бюджетом. Однак влада все ж ці виплати запровадила і не знайшла на цю статтю грошей. Це призвело до масових судових спорів та вуличних протестів і лише погіршило ставлення до держави з боку частини власних громадян.

Така ж ситуація може повторитися із відшкодуванням житла, оскільки виплатити гроші всім постраждалим просто неможливо. І владі, і громадянам доведеться ще не раз скидати рожеві окуляри очікувань швидкого і повсюдного відновлення країни і намагатися використати кожную копійку з найбільшою користю.

***

Всі ми хочемо якнайшвидшого повернення до нормального життя. Але здоровий глузд каже, що це неможливо допоки триває війна, руйнуються міста і долі. Тому компенсація є ідеєю гарною, але не дуже реалістичною в умовах, коли держава змушена економити навіть на платні військовослужбовців.

Довіра людей до держави під час війни є дуже важливою. І цю довіру ніщо не руйнує так, як тягар невиконаних обіцянок. Тому, запустивши процес компенсації, уряд може опинитися в пастці, коли не зможе задовольнити всі запити.

Але головне, що процес компенсації не варто запускати без відповідей на питання, яку ми будемо країну після війни: економіку, інфраструктуру, соціальну сферу.

Бо відновлення житла має бути частиною комплексної стратегії відбудови України (https://censor.net/ua/blogs/3402965/chi_budut_kompensats_za_znischene_jitlo_cherez_vyinu_ta_koli). – 2023. – 01.03).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ростислав Кравец, адвокат, голова профспілки «Українська незалежна фундація правників», голова АО «Кравець і партнери»

Проти чого виступають в Ізраїлі і що спільного з судовою реформою в Україні

Протести в Ізраїлі проти судової реформи набирають обертів.

Щоб всі зрозуміли проти чого виступають в Ізраїлі:

1. Новий Закон надасть більшої ваги уряду в комітеті, який обирає суддів, і позбавить Верховний суд права скасовувати будь-які поправки до так званих Основних законів, квазі-конституції Ізраїлю.

2. Новий Закон надасть парламенту зі 120 депутатів повноваження скасовувати рішення Верховного суду простою більшістю в 61 голос.

Все те саме зараз відбувається в Україні. В Ізраїлі, який воює з самого початку свого створення нікому і в голову не приходило ставити права громадян на паузу, як це зробили в Україні.

Судова реформа в Україні, яку лобіюють бідосі зі стурбованими послами саме до цього й веде. Але в Україні це проходить ще більш цинічно та нахабно позбавляючи громадян України будь-яких прав на своїй землі та узурпуючи владу.

Спочатку блокують роботу Конституційного суду України, потім туди іноземці «дообирають» трьох суддів з грубими порушеннями Закону України Про Конституційний суд України, що призводить до нелегітимності всіх його рішень і можливості їх скасування при необхідності парламентом.

Потім закривають очі, вірогідно у зв'язку з наявною злочинною домовленістю, на незаконне обрання голови Верховного суду (без України), а далі й голови Касаційного господарського суду у складі Верховного суду (без України).

Далі просто ліквідують суд, який має повноваження визнавати протиправними та скасовувати рішення центральних органів влади, які за останні 10 років остаточно відмовились від застосування Законів та дотримання прав людини й створюють колапс у судовій системі позбавляючи громадян доступу до правосуддя.

Й при цьому, паралельно, знову ж таки, вірогідно для підстраховки, здійснюють добір членів Вищої ради правосуддя з грубими порушеннями Закону за допомогою так званої Етичної ради, щоб надалі, мати можливість у будь-який час розпустити цей орган, а всі рішення, що не будуть влаштовувати – скасувати.

Але на цьому не спиняються, надають право іноземцям обирати не тільки суддів Конституційного суду України, але й інших суддів, а також керівників антикорупційних органів, як на мою думку, з єдиною метою – скрити свої злочини в Україні.

Далі іноземці та їх посібники вже відкрито беруть під повний контроль Вищу раду правосуддя, з огляду на секретні зустрічі «громадськості» у складі однієї громадською організації, що повністю контролюється іноземцями, а члени якої отримують заробітні плати у 200 000 грн на місяць від іноземців.

До чого ми всі дійшли. Неможна залишати невиконаними слова Гімну України:

Ще не вмерла України і слава, і воля,

Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.

Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.

Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Треба вже зараз наводити лад з цією дикою судовою реформою та повертати владу від іноземців та їх прихвоснів Народу України.

Вірю у ЗСУ, незалежний суд та перемогу (https://censor.net/ua/blogs/3403765/proty_chogo_vystupayut_v_izrayili_i_scho_spilnogo_z_sudovoyu_reformoyu_v_ukrayini). – 2023. – 05.03).

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Наталія Алексашина, суддя Автозаводського районного суду міста Кременчука Полтавської області

Заперечення на ухвалу слідчого судді або рівняння з кількома невідомими

Низка ухвал слідчих суддів не підлягають апеляційному оскарженню. Чинний КПК України передбачає, що заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Який механізм розгляду таких заперечень та чи є їх подання ефективним засобом правового захисту?

Заперечення на ухвалу слідчого судді або рівняння з кількома невідомими

Частини 1 та 2 статті 309 Кримінального процесуального кодексу України встановлюють вичерпний перелік ухвал слідчих суддів, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування.

Інші ухвали слідчих суддів відповідно до частини 3 статті 309 КПК України оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Можливість апеляційного оскарження не передбачена, зокрема, для ухвал слідчих суддів про дозвіл на проведення огляду або обшуку житла чи іншого володіння особи, в тому числі в порядку передбаченому частиною 3 статті 233 КПК України, про обрання запобіжного заходу у вигляді поруки або особистого зобов'язання, про дозвіл на затримання, відсторонення від посади, тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, про дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування.

Водночас механізм і можливі наслідки подальшого розгляду заперечень на вказані ухвали слідчих суддів законодавством не врегульовано.

Чимало правників зазначали про необхідність внесення змін до КПК України шляхом передбачення можливості апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів не передбачених в ч.ч.1.2 ст. 309 КПК України,

аби уникнути порушення права на доступ до правосуддя.

Свого часу Уповноважена ВРУ з прав людини Валерія Лутковська висловлювалась про неконституційність положень КПК в контексті неможливості оскаржувати ухвали слідчого судді про обшук.

На думку Уповноваженої ВРУ з прав людини, відсутність можливості оскаржити таку ухвалу під час досудового розслідування справи призводить до можливості доводити вину особи у вчиненні кримінального порушення доказами, зібраними з порушенням національного законодавства, що суперечить ч.3 ст.62 Конституції України.

Омбудсмен зверталася до Конституційного Суду України з конституційним поданням від 05.12.2017 № 1.-2711/17-107 щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 309 КПК України. Однак, ухвалою Великої Палати Конституційного Суду України від 05.06.2018 № 31-у/2018 відмовлено у відкритті конституційного провадження у цій справі.

В подальшому, 17 березня 2020 року Конституційний Суд України в своєму рішенні №5-р/2020 за результатами розгляду справи за конституційною скаргою Татькова Віктора Івановича, дійшов висновку про відповідність Конституції України положень частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України щодо заборони оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу.

Хоча рішення КСУ ухвалено в світлі можливості апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу, однак, зроблені загальні висновки цілком можна застосувати до всіх ухвал, які не підлягають оскарженню, виходячи зі змісту ст.309 КПК України.

Визнаючи конституційними положення ч.3 ст.309 КПК України, КСУ виходив зокрема з таких міркувань:

1) забезпечення права на апеляційний перегляд справи, передбачене пунктом 8

частини другої статті 129 Конституції України, стосується гарантованого права на перегляд у суді апеляційної інстанції справи, розглянутої судом першої інстанції по суті;

2) нормативне регулювання, визначене положеннями частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої, частини третьої статті 309 Кодексу, спрямовано на недопущення затягування розгляду питання про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, забезпечення обов'язковості виконання судового рішення (ухвали про привід підозрюваного, обвинуваченого для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою), а також на запобігання порушенню розумних строків кримінального провадження, тобто воно застосовується з легітимною метою, обумовлено необхідністю забезпечення раціональної процедури, є пропорційним та обґрунтованим;

3) хоча КПК України і передбачає заборону на оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу, натомість, проти такої ухвали можуть бути подані заперечення під час підготовчого провадження в суді. Тобто, передбачено інший механізм судового захисту, яким підозрюваний, обвинувачений може скористатися, – можливість подання заперечень проти ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу під час підготовчого провадження в суді.

Практика Верховного Суду щодо можливості апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів, які не містяться у спеціальному переліку статті 309 КПК України, є одноставною і зводиться до наступного за змістом висновку: «За змістом частини третьої статті 309 КПК України інші ухвали слідчого судді окремому оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді, а отже законодавець визначив саме такий спосіб реалізації права особи на судовий контроль законності такого виду рішення слідчого судді, іншого ніж ті, що включені до статті 309 КПК України.» (постанова ВС від

24 травня 2018 року у справі № 642/6323/15-к, постанова ВС, ухвала ВС від 31 серпня 2020 року у справі № 487/4594/19)

Втім, незважаючи на вказану практику, апеляційні скарги на ухвали слідчих суддів, що не підлягають оскарженню, досі продовжують надходити.

На сьогодні єдиним можливим законним способом висловлення незгоди з ухвалою слідчого судді, яка не підлягає апеляційному оскарженню, є подання проти неї заперечень під час підготовчого судового провадження.

Однак, механізм подання та розгляду таких заперечень зовсім не врегульований, у зв'язку з чим виникає низка запитань.

КПК України не визначає форму заперечень на ухвалу слідчого судді. Залишається незрозумілим, слід подавати заперечення у письмовій формі чи достатньо зробити усну заяву. З огляду на те, що у ч.3 ст.309 КПК України використано формулювання «заперечення можуть бути подані...», логічним є припустити, що мова йде саме про письмову форму. В іншому випадку конструкція норми включала би словосполучення на кшталт «можуть бути висловлені...» або «можуть бути заявлені...». Водночас законодавство не містить жодних вимог до структури та змісту таких заперечень. Жодних наслідків недотримання письмової форми також не встановлено. З наведеного можна дійти висновку, що суду варто реагувати на заперечення заявлені як у письмовій, та і в усній формі.

КПК України чітко встановлює стадію подання заперечень: під час підготовчого провадження. Однак, незрозуміло яким чином має діяти суддя якщо вказане положення не дотримано і заперечення подані пізніше, на стадії судового розгляду? Слід залишити такі заперечення без розгляду або повернути заявнику? Чи можливе продовження строку для подання заперечень за наявності поважних причин пропуску встановленої для цього стадії?

На практиці трапляються випадки, коли судді визнають поважними причини пропуску строку для подання відповідних заперечень, враховуючи, що не ознайомившись з

клопотаннями, на підставі яких були винесені відповідні ухвали, сторона захисту була позбавлена можливості подати заперечення на ухвалу слідчого судді в підготовчому засіданні у справі.

Однак, іноді заперечення на ухвали слідчих суддів висловлюються безпосередньо під час судового розгляду, наприклад, шляхом заяви про недопустимість доказів здобутих внаслідок санкціонованої слідчої дії (якщо мова йде про огляд або обшук житла). Судова практика складається таким чином, що такі заяви беруться до уваги і їм в подальшому надається відповідна оцінка. Тобто, фактично суди приймають до розгляду заперечення незалежно від стадії їх подання. (див. наприклад, вирок Вищого антикорупційного суду від 10 червня 2021 року у справі №454/2576/17)

В законодавстві також не врегульовано строки розгляду заперечень на ухвали слідчих суддів.

Зазвичай суди посилаються на те, що у ч. 3 ст. 314 та ст. 315 КПК України визначено вичерпний перелік повноважень суду на стадії підготовчого провадження, до якого не входить можливість надавати оцінку ухвалам слідчого судді з точки зору їх законності і обґрунтованості, а також скасовувати їх за результатами відповідної оцінки. Подальша оцінка доводів, наведених у запереченнях здійснюється під час судового розгляду та ухвалення остаточного рішення у справі. (див. наприклад, ухвала Вищого антикорупційного суду від 09 серпня 2021 року у справі №760/9748/17)

Не врегульована у чинному КПК України й процедура розгляду заперечень на ухвали слідчих суддів. В процесі розгляду заперечень суд фактично повинен надати оцінку законності та обґрунтованості ухвали слідчого судді. Загалом така оцінка видається досить дивною з точки зору дотримання принципу інстанційності, визначеного у ст.17 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», оскільки здійснюється суддею тієї самої інстанції, який не наділений повноваженнями переглядати рішення інших суддів. Різниця полягає лише в тому, що слідчий суддя ухвалював рішення

в порядку здійснення судового контролю на стадії досудового розслідування, а суддя, якому подані заперечення, розглядає справу по суті.

Не визначені у законодавстві і можливі варіанти рішень за результатами розгляду заперечень на ухвалу слідчого судді.

На практиці розгляд заперечень на ухвали слідчих суддів, якими були санкціоновані обшуки або огляди, зводиться до оцінки допустимості здобутих доказів. Щодо самої ухвали жодних рішень не ухвалюється.

Зокрема, у постанові від 08 квітня 2021 року у справі №573/2028/19, оцінюючи доводи захисника про істотні порушення кримінального процесуального закону на стадії досудового розслідування під час проведення обшуку, в подальшому легалізованого ухвалою слідчого судді, Верховний Суд зазначив, що для проведення обшуку не існувало невідкладних підстав, а тому обшук мав здійснюватися лише на підставі ухвали слідчого судді. Навіть з урахуванням того, що в подальшому обшук було легалізовано ухвалою слідчого судді, колегія суддів дійшла висновку, що обшук проведено без достатніх правових підстав.

У вирокі Вищого антикорупційного суду від 10 червня 2021 року у справі №454/2576/17 надано оцінку обґрунтованості ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення обшуку, а саме, констатовано відсутність надзвичайних обставин, які б виправдовували невідкладний обшук, зроблено висновок про те, що ефективний ретроспективний судовий контроль фактично не відбувся, та зрештою визнано недопустимими докази, здобуті за результатами проведеного обшуку. (пункти 121-146 вироку)

Недостатнє законодавче врегулювання механізму подання заперечень на ухвалу слідчого судді, породжує певні ризики при оцінці ефективності такого засобу правового захисту. Відсутність ефективного засобу захисту в свою чергу є підставою для констатації порушення статті 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, як це мало місце у рішенні Європейського суду з прав людини від 12 грудня 2019 року справі «Ілева проти Болгарії» (Заява № 22536/11).

Як вже наголошувалося, наразі склалась судова практика, коли розгляд заперечень на ухвалу слідчого судді фактично прирівнюється до оцінки допустимості доказів, яка здійснюється в загальному порядку і зазвичай відбувається у нарадчій кімнаті під час ухвалення вироку.

Тобто, практичної можливості оскаржити дії, які становлять втручання у її права, особа не має.

Процедура судового розгляду може затягнутися. Весь цей час, в разі здійснення неефективного контролю слідчим суддею, зберігатиметься становище, за якого порушено права обвинуваченої особи.

Відтермінування розгляду заперечень на ухвалу слідчого судді також може поставити під сумнів дотримання критерію розумного строку в контексті забезпечення ефективного засобу правового захисту.

При цьому можливість перегляду ухвал слідчих суддів зазначених у частині 3 статті 309 КПК України під час досудового розслідування, зробила б недоцільним подальше кримінальне переслідування, яке ґрунтується виключно на доказах, здобутих у незаконний спосіб за відсутності належного контролю з боку слідчого судді.

Підбиваючи підсумки, слід виокремити наступне. Можливість апеляційного оскарження низки ухвал слідчих суддів чинним кримінальним процесуальним законодавством не передбачена. Конституційний Суд України підтвердив конституційність норми, яка передбачає лише можливість подання заперечень на такі ухвали слідчих суддів під час підготовчого провадження. Верховний Суд одностайний у позиції про законність ухвал судів апеляційної інстанції про відмову у відкритті апеляційного провадження щодо оскарження ухвал слідчих суддів, щодо яких КПК України не передбачена така можливість. Водночас форма подачі заперечень та наслідки недотримання стадії їх подачі законодавством не врегульовані. Жодним чином не врегульована й процедура розгляду заперечень на ухвали слідчих суддів, а також не передбачені можливі результати такого

розгляду. На практиці оцінка ухвали слідчого судді, якою санкціоновано огляди або обшуки, здійснюється під час судового розгляду шляхом викладення у мотивувальній частині вироку висновку про допустимість здобутих доказів. Такий механізм перегляду ухвали слідчого судді викликає сумніви щодо дотримання принципу інстанційності та забезпечення ефективного засобу правового захисту (<https://sud.ua/uk/news/blog/263599-zaperechennya-na-ukhvalu-slidchogo-suddi-abo-rivnyannya-z-kilkoma-nevidomimi>). – 2023. – 03.03).

***

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик.

Повертаємо доплати військовим за рахунок обмеження зарплат топ-посадовцям

Економити на українських військовослужбовцях в умовах великої війни не можна, це злочин. Такої аксіоми повинні дотримуватися всі у владі. Уряд, депутати, Офіс Президента та інші структури не мають навіть думати про зменшення оплати за той ризик, з яким щодня стикаються наші захисники.

«Розумна політика» підготувала законопроект, який поверне справедливість у нарахування заробітних плат військовослужбовцям (про це нижче у матеріалі).

А поки хотів би відзначити, що категорично не підтримую ідею зменшити виплати захисникам з 1 лютого 2023 року.

Нагадаю, останніми тижнями широко обговорюються нововведення від Кабінету міністрів України та Міноборони щодо зарплат військовим. Згідно зі старою системою нарахувань, військовий щомісяця отримував від 13 тисяч грн окладу, додатково 30 тисяч грн доплати (тобто по 1 тисячі за день). Цю доплату отримували всі службовці Сил оборони, зокрема поліцейські, співробітники НАБУ, Держспецв'язку.

Беремо до прикладу – якщо військовий 7 днів на місяць провів на бойовому завданні

на «нулі», він отримував 13 тисяч зарплати, близько 24 тисяч доплати (за ті 24 дні, що провів у тилу) і близько 25 тисяч за ті 7 днів, що працював на «нулі». Виходило приблизно 62 тисячі грн за місяць.

Це адекватна сума в нинішніх складних економічних умовах, приблизно у 4,5 разів більша ніж середня зарплата по країні.

Якщо ж військовий увесь місяць провів у зоні бойових дій – то до 13 тисяч зарплати додається надбавка у сумі 100 тисяч грн.

Що ж змінилося? Зараз 30 тисяч доплати отримують лише військові, які виконують бойові завдання згідно з наказами. При цьому мінімальний оклад підняли з 13 тисяч грн до 20100 грн.

При такій математиці військовослужбовець, який пробуде на нулі 7 днів, отримає вже не 62 тисячі грн, а всього 45100 грн. Відчуйте, як то кажуть, різницю.

Подібна практика несправедлива, є велика кількість випадків, коли військовослужбовці не знаходяться постійно на «нулі», але при цьому ризикують власним життям. Наприклад, військовий, який постійно дислокується у Покровську, але щодня на кілька годин їздить до Бахмута, тепер повністю буде залежати від того, як його керівництво підпише бойове розпорядження. Хоча ризику в його щоденній праці тут точно менше не стане.

Що ж пропонуємо ми?

«Розумна політика» вже зареєструвала законопроект N9071. Його головна мета – подолати несправедливість при нарахуванні зарплат військовим.

Наша команда регулярно спілкується з військовослужбовцями на фронті та в тилу. Всі ці люди захищають країну точно не за гроші, але матеріальне забезпечення для них відіграє значну роль. У кожного солдата є родина, яка живе в реальному світі і щомісяця має отримувати гідну оплату від держави. До того ж, багато захисників вимушені за ці кошти купляти собі бронезилети, іншу амуніцію, яку мала б їм надати держава, але так і не змогла. І загалом це дуже демотивуючий крок, який показує неповагу до наших Збройних Сил України.

Тому наша команда пропонує на період дії воєнного стану військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейським щомісячно виплачувати додаткову винагороду в розмірі 30 тисяч гривень незалежно від покладених на них завдань чи районів проходження служби.

Для тих, хто бере безпосередню участь у бойових діях або забезпечує здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах їх ведення (здійснення), зокрема на тимчасово окупованій росією території України, на території між позиціями сил оборони та позиціями військ держави-агресора, у період здійснення зазначених заходів (у тому числі військовослужбовцям строкової служби), розмір цієї додаткової винагороди збільшується до 100 тисяч гривень в розрахунку на місяць пропорційно часу участі у таких діях та заходах.

Такі норми не поширюватимуться на курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Звідки ж візьмемо гроші на ці зарплати? Цим законопроектом також пропонується встановити «стелю» заробітної плати для всіх чиновників, а також працівників держкомпаній, у розмірі не більше 10 мінімальних зарплат станом на 1 січня цього року, тобто 67 тисяч грн. Тим паче, що подібні обмеження були запроваджені ще у період коронокризи.

На рівні Парламенту вже на найближчому пленарному засіданні будемо робити все, щоб законопроект був включений у порядок денний та проголосований. Тут точно немає чого тягнути, захист інтересів ЗСУ і правоохоронців є також однією із заповорок нашої майбутньої перемоги над ворогом (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/6401989b92e7b/>). – 2023. – 03.03).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Вадим Груша, CEO криптогаманця Trustee ^[1]_[SEP]

Чому штурмує український крипториниок та що його чекає?

Днями з'явилася інформаційна хвиля з приводу блокування виводів гривні з бірж та гаманців.

Насправді ж проблема абсолютно не нова і вже триває досить давно, але на початку березня досягнула певної критичної точки.

Ще у грудні 2022-го почались обшуки в цілому ряді банків, залучених до платіжних систем, що працюють на крипторинку, гральному секторі та багатьох інших. Це все супроводжується відключенням платіжних терміналів, що, власне, і призводить до блокування і зупинки руху гривні. Обшуки мотивовані боротьбою з незаконним гральним бізнесом.

Виходить цікава ситуація: діяльність незаконних казино не викоринюється, сайти не блокуються, а натомість перебивається повітря бізнесам, які не порушували закон. Як то кажуть, ламати – не будувати.

Нагадаємо, що в Україні чинним складом Верховної Ради гральний бізнес легалізовано ще у 2020-му році, але з легалізацією крипти щось пішло не по плану.

Достовірно не знаю, як щільно відбувалось залучення гравців ринку до розробки даного закону, але точно відомо як це відбувалось з нашим Законом “Про віртуальні активи”. До речі, на відміну від грального бізнесу, криптовалюти ніколи не були заборонені.

Так от, представники ринку віртуальних активів, куди входить і Trustee, доклали титанічних зусиль до написання, підготовки та головне до того, щоб він дав дійсно позитивний ефект. Закон пройшов неймовірно бюрократію, був двічі проголосований у ВР та, як результат, підписаний Президентом. Але і досі не працює, а вже майже рік як припадає пилом на полицях.

Закон – як і нічого в цьому світі – не ідеальний, але його наявність мала б вирішити головну проблему криптовалютного бізнесу. Це можливість отримати прозоре банківське обслуговування.

На відміну від 2017-го року, сьогодні безліч країн надали можливість криптобізнесу працювати прозоро. На жаль, Україна не змогла зробити вчасно навіть мінімальні кроки для

утримання вже сформованого економічного потенціалу. Зараз кожна українська команда вже зареєстрована за кордоном.

Чомусь політики та чиновники відмовились запускати закон. Чомусь не внесли зміни до податкового законодавства. Тобто по суті поставили весь ринок під загрозу існування!

Зазвичай криптани – це оптимісти, але наявна тенденція веде до продовження Україною втрат, як талантів, так і крипто бізнесу. У перспективі – це сотні мільярдів втрат щорічно.

Наприклад, 6 місяців тому Trustee, як і сотні інших компаній, змушений був отримувати авторизацію на криптодіяльність у Литві. Зараз переорієнтовується на ринки Європи та скоро запустить там свою криптовалюту картку.

Хоч і вже дуже багато втрачено, але ситуацію ще можна врегулювати. Для цього треба терміново знайти рішення для нормальної роботи наявним компаніям, мінімально не “вимикати” гривню. Інакше мрії про технологічний блокчейн-епіцентр увійдуть в історію виключно мріями, з усіма негативними наслідками (https://lb.ua/blog/vadym_hrusha/548004_chomu_shtormit_ukrainskiy.html). – 2023. – 06.03).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, завідувач кафедри КНЕУ ім. В.Гетьмана

«Борітеся-поборете»: ситуація в економіці та фінансових ринках України

В цей складний, але героїчний для нашого народу час, як ніколи є актуальними слова Великого Кобзаря «Борітеся – поборете! Вам Бог помагає! За вас правда, за вас слава і воля святая!». Всі ми, кожен на своєму фронті наближаємо час великої Перемоги.

Економічна ситуація

Бізнес поступово адаптується до поточних умов і пом'якшує негативні очікування щодо своєї діяльності. Згідно з опитуванням Національного банку, проведеним у лютому 2023 р., бізнес суттєво пом'якшив негативні оцінки щодо власної економічної діяльності.

Індекс очікувань ділової активності у лютому 2023 року підвищився до 45.0 із 37.5 у січні 2023 року. Економічна активність поступово відновлюється в усіх секторах, крім будівництва. Найбільше стримують відновлення підприємств дефіцит електроенергії, зростання собівартості виробленої продукції внаслідок закупівлі альтернативних джерел енергії та палива, низький споживчий попит.

Підприємства промисловості пом'якшили песимістичні очікування стосовно власних економічних перспектив через поступове відновлення електропостачання та закупівлю альтернативних джерел енергії: секторальний індекс у лютому зріс до 47.2 із 40.6 у січні 2023 року. Респонденти очікують зростання обсягів виготовленої продукції та обсягів нових експортних замовлень на продукцію (уперше після лютого 2022 року). Одночасно суттєво поліпшилися, хоча все ще залишаються негативними, очікування щодо обсягів нових замовлень на продукцію.

Про певне покращення очікувань промислових підприємств, яке втім залишається нижчим від рівноважного рівня, свідчать також результати опитування Держстату (лютий 2023 р.). Так, індикатор ділової впевненості в промисловості підвищився порівняно із січнем 2023р. на 2,4 в.п. і становив мінус 12,4%, у переробній промисловості цей показник підвищився порівняно з попереднім місяцем на 3,5 в.п. і становив мінус 10,7%. Також за результатами обстеження промислових підприємств у лютому 2023р. у найближчі три місяці респонденти очікують уповільнення темпів зростання відпускних цін на продукцію промисловості та зменшення кількості працівників на промислових підприємствах.

Суттєво пом'якшили негативні очікування щодо діяльності підприємства торгівлі завдяки поступовій адаптації до відключень електроенергії, налагодженню ланцюгів постачання товарів, а також сезонному фактору: секторальний індекс у лютому зріс до 47.0 із 33.9 у січні. Респонденти суттєво поліпшили свої очікування щодо товарообороту, обсягів закупівлі товарів для продажу та обсягів запасів/залишків товарів для продажу.

Водночас послабилися оцінки щодо зменшення торговельної маржі.

Підприємства сфери послуг дещо послабили, проте зберегли песимістичні оцінки щодо своїх економічних результатів, зважаючи на зниження купівельної спроможності населення, підвищення тарифів та проблеми з логістикою: секторальний індекс становив 43.2 порівняно з 37.2 у січні. Респонденти значно пом'якшили свої негативні очікування щодо обсягів наданих послуг, нових замовлень, а також обсягів послуг у процесі виконання.

Підприємства будівництва мали найбільш песимістичні оцінки щодо своєї діяльності серед інших секторів, зважаючи на сезонний фактор, низьку фінансову спроможність споживачів та перебої з постачанням електроенергії: секторальний індекс становив 33.5 (у січні – 34.5). Респонденти посилили негативні очікування щодо обсягів виконаних будівельних робіт та водночас очікують зменшення обсягів нових замовлень, а також обсягів закупівлі сировини та матеріалів.

Бюджетна сфера

За оперативними даними Державної казначейської служби, за лютий 2023 року до загального фонду державного бюджету надійшло 132,2 млрд гривень. Серед платежів, справляння яких контролюють податкові та митні органи, основні надходження були отримані за рахунок: податку на додану вартість зі ввезених на митну територію України товарів – 27,1 млрд грн; податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів – 15,1 млрд грн (зібрано 21,7 млрд, відшкодовано – 6,6 млрд грн); податку на доходи фізичних осіб та військового збору – 13,0 млрд грн; податку на прибуток підприємств – 7,4 млрд грн; акцизного податку – 7,0 млрд грн; рентної плати за користування надрами – 2,7 млрд грн; ввізного та вивізного мита – 2,3 млрд гривень. Окрім того, за лютий 2023 року до загального фонду державного бюджету надійшло 51,4 млрд грн у вигляді міжнародної допомоги (грантів).

У цілому до державного бюджету за січень-лютий 2023 року надійшло 284,0 млрд грн, у тому числі до загального фонду – 236,6 млрд гривень. При цьому, касові видатки державного

бюджету становили 446,6 млрд грн, у тому числі загального фонду – 410,3 млрд грн, або 86,8% від розпису звітної періоду. Таким чином, за перші два місяці 2023 року державний бюджет виконано з дефіцитом у сумі 161,1 млрд грн, у тому числі загальний фонд – у сумі 172,1 млрд грн, проти запланованого розписом загального фонду на січень-лютий 2023 року дефіциту в сумі 326,1 млрд гривень.

Фактичні державні запозичення до загального фонду державного бюджету за січень – лютий 2023 року становили 226,8 млрд грн, або 58,8 % від запланованих на цей період. Від розміщення ОВДП на фінансування державного бюджету залучено 84,0 млрд грн, у тому числі в іноземній валюті 14,7 млрд грн (308,7 млн дол. США та 86,9 млн євро).

Під час чергового аукціону з розміщення державних цінних паперів, який відбувся 07.03.2023, Міністерство фінансів залучило для фінансування державного бюджету 16 млрд гривень на строки від 1 до 3 років із доходністю від 18,5% до 19,75%. Основний обсяг гривневих коштів було залучено за 3-річними паперами із погашенням у листопаді 2025 року, які з 11 березня включено до переліку бенчмарк-ОВДП. Водночас граничний рівень доходності за цим випуском залишився незмінним порівняно із попереднім аукціоном (19,75% річних).

Загалом, перелік бенчмарк-ОВДП включає шість випусків цінних паперів, три з яких було додано у січні та лютому 2023 року (UA4000227045, UA4000227094, UA4000227102) та три – у березні (UA4000227185, UA4000227193 та UA4000227201). За оцінками Національного банку, такий крок сприятиме подальшому збільшенню активності на аукціонах Міністерства фінансів із розміщення ОВДП, що дасть змогу уникнути прямого фінансування дефіциту бюджету Національним банком у 2023 році.

Валютний ринок

Збільшення пропозиції іноземної валюти з боку клієнтів банків на тлі зменшення попиту на неї обумовило близьке до збалансованого

співвідношення попиту та пропозиції іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку. Це, у свою чергу, сприяло скороченню чистого продажу іноземної валюти з резервів Національного банку минулого тижня удвічі порівняно із відповідним показником попереднього тижня (з 596 до 283 млн. доларів США).

Водночас домінування попиту на іноземну валюту обумовлене збереженням значного дефіциту зовнішньої торгівлі товарами і послугами, який у січні 2023 року становив понад 3,4 млрд. доларів США. При цьому, надходжень з оплати праці за кордоном (1,1 млрд. доларів США) та трансфертів сектору загальнодержавного управління з-за кордону (1,1 млрд. доларів США) у січні 2023 р. було недостатньо для компенсації дефіциту зовнішньоторговельних операцій, що призвело до від'ємного сальдо поточного рахунку на рівні “-“0,8 млрд. доларів США.

На тлі ризиків війни інвестиційна активність міжнародних інвесторів також залишається низькою. Так, у січні 2023 р. надходження прямих іноземних інвестицій в Україну становили лише 188 млн. доларів США та забезпечувалися головним чином реінвестованими доходами іноземних інвесторів (112 млн. доларів США).

Ураховуючи переважання обсягів продажу іноземної валюти Національним банком на ринку та виплат України за борговими зобов'язаннями над обсягом надходжень міжнародної допомоги, міжнародні резерви України у лютому 2023 р. знизилися на 3,5% та станом на 1 березня 2023 року за попередніми даними становили 28,9 млрд. дол. США. Зокрема, у лютому Національний банк продав на валютному ринку 2 479,7 млн дол. США та викупив до резервів – 27,7 млн дол. США. При цьому, на валютні рахунки Уряду в Національному банку надійшло 2,4 млрд. дол. США, з яких 2,1 млрд. дол. США – від Світового банку, 330,4 млн дол. США – від розміщення валютних ОВДП. Також Уряд України виплатив за обслуговування та погашення державного боргу в іноземній валюті 570,4 млн дол. США (з них 354,0 млн дол. США – за обслуговування та погашення валютних ОВДП, 154,1 млн дол.

США – боргу перед Світовим банком), на користь МВФ Україна сплатила 306,3 млн дол. США.

Фінансовий сектор

Обсяг ліквідності банківського сектору (у формі залишків на коррахунках та у депозитних сертифікатах НБУ) збільшився до рівня близько 550 млрд. гривень, у тому числі близько 380 млрд. гривень – у депозитних сертифікатах НБУ. Основними чинниками зростання банківської ліквідності упродовж тижня виступали витрати з Єдиного казначейського рахунку Уряду та скорочення обсягу готівкової гривні поза банками, які частково компенсувалися чистим продажем Національним банком іноземної валюти банкам. Надлишок ліквідності продовжує визначати низький попит банків на кредити рефінансування та утримання ринкових ставок на рівні нижньої межі ставок за операціями НБУ (23%).

Високий рівень ліквідності банківської системи створює можливості для розвитку кредитування, яке в умовах воєнних ризиків підтримується державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%». Минулого тижня на умовах програми банками було видано 394 пільгові кредити на загальну суму понад 1,8 млрд грн, з яких близько половини – державними банками. Загальна кількість виданих кредитів з початку широкомасштабних воєнних дій на території України за програмою досягла 22,6 тисяч на загальну суму понад 90 млрд. гривень. З огляду на пріоритетність цілей воєнного часу, лівову частку кредитів було видано банками на підтримку с/г виробництва та антивоєнні цілі (https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/548224_boritesyapoborete_situatsiya.html). – 2023. – 8.03).

***

Блог на сайті ЛІГА. net

Про автора: Анастасія Ткаченко, молодший юрист консалтингового департаменту Lextensio

Правове регулювання криптовалюти та її вплив на економіку України під час війни

Однією з найгостріших проблем сьогодення в сфері законотворчого процесу в Україні є проблема повільного реагування.

Трансформації, які надзвичайно швидко відбуваються в суспільстві, потребують впровадження своєчасних змін. Останнім часом однією з таких game-changing подій стало широке розповсюдження використання криптовалюти.

Україна не просто не стала винятком, вона очолює топ країн, що активно впроваджують новий тренд. У 2022 році вона посіла третє місце в рейтингу прийняття криптовалюти населенням згідно з дослідженнями, проведеними компанією Tripple A. Відсоток громадян, які володіють криптовалютами в нашій країні на початку 2022-го досягнув показника в 15,72% [1]. Що говорить про високий попит на неї і необхідність якомога скорішого заповнення прогалин в площині правового регулювання.

Відразу після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України діяльність ринку криптовалюти, як і більшості інших бізнесів, була призупинена. Але криптосектору вдалося швидко оговтатися, і розпочати активне використання нових цифрових активів для збору коштів на підтримку України.

Один з лідерів серед провайдерів криптовалютною та блокчейн-інфраструктури в світі, компанія Binance, запустила в квітні програму, скориставшись якою, українці, які були змушені покинути територію України через війну з росією, мали право подати заявку на отримання грошової допомоги. Ця допомога складала 75 BUSD на місяць та виплачувалася протягом трьох місяців, що в сумі дорівнює 225\$ на одну особу за весь період. Однак, для отримання коштів кожному біженцю необхідно було пройти сувору перевірку, для того щоб довести, що до початку воєнних дій вони проживали в Україні, а зараз знаходяться поза її межами [2].

Багато неурядових організацій, які збирають пожертви для України, повідомляють про те, що вони постійно отримують донати за допомогою криптовалют. Директор Nova Ukraine з

Сан-Франциско відзначив що, з понад 30 мільйонів, які було зібрано для України, приблизно півтора відсотка надійшло у вигляді віртуальної валюти. Навіть якщо з першого погляду може здатися, що це небагато, насправді це більше ніж 450 000\$, які стали внеском в порятунок українських життів. Багато творців цифрового мистецтва проявили ініціативу шляхом збору коштів за рахунок продажу NFT [3].

Загалом за ствердженнями експертів, кошти, витрачені криптокомпаніями на підтримку населення та армії, за перші півроку війни перевищили суму в 2–2,5 мільярда доларів. Окрім цього, була створена низка інструментів ідентифікації потоків, які в цілісній картинці дозволяють усвідомити можливий потік криптоактивів, що надходять з боку країни-агресора, і надалі його заблокувати [4]. Відтак криптовалютна біржа Coinbase на початку березня заблокувала 25 000 гаманців, пов'язаних із росіянами та російськими компаніями [2].

2. Правове регулювання

Цікаво спостерігати за тим, як відношення органів державного управління щодо даного питання поступово пом'якшується.

Ще у листопаді 2014 року Національний Банк України у «Роз'ясненні щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin» заявив, що криптовалюта є своєрідним фінансовим сурогатом, який не має ніякого забезпечення і не може бути засобом платежу [5].

У 2018 році НБУ вищезазначений лист скасував, натомість у Спільній заяві фінансових регуляторів ними було висловлено позицію, що з огляду на чинні норми законодавства України поняття «криптовалюта» та регулювання операцій з нею не підпадають під жоден існуючий режим регулювання, а складна правова природа не дозволяє ототожнити її з будь-яким із суміжних понять [6].

Вже у 2017 році на розгляді у Верховній Раді України знаходилися два законопроекти, якими була зроблена спроба врегулювати процес обігу криптовалют [7, 8]. Однак, обидва були розкритиковані, як такі, що не запроваджували повноцінного юридичного регулювання усіх

необхідних питань, головним чином – питання оподаткування, та створювали плутанину у формулюваннях термінів і категорій.

Однією з останніх подій, на якій маємо зацентувати особливу увагу, є підписання Президентом України 15 березня 2022 року Закону України №2074-IX «Про віртуальні активи» [9]. Він комплексно врегулює порядок виникнення, зміни та припинення правовідносин в сфері обігу віртуальних активів, передбачає перелік термінологічних визначень, серед яких є і поняття «віртуального активу». Встановлюється відповідальність за порушення встановлених правил, яка ґрунтується на актуальних стандартах регулювання операцій із віртуальними активами міжнародної групи з протидії відмиванню грошей (FATF).

Остаточо Закон України «Про віртуальні активи» набере чинності лише з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами». Очевидно, що у зв'язку з повномасштабним вторгненням, подальший розвиток даного питання та розгляд варіантів змін відбудеться ще нескоро.

Визначення правового статусу віртуальних активів є як ніколи актуальним, оскільки стане ще однією можливістю для зростання цифрової економіки, створить передумови для притоку іноземних інвестицій та додаткових податкових надходжень. Власники віртуальних активів отримають посилений захист від можливих зловживань чи шахрайства та гарантії судового захисту. Криптобізнес отримає змогу офіційно вести свою діяльність, а держава – нові можливості з виявлення цифрової валюти, що була задіяна у грошових потоках з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та іншими злочинами.

Наразі ж можемо зробити висновок, що, хоча питання правового регулювання криптовалюти активно обговорюється та приймаються спроби щодо його вирішення, продовжує існувати значна законодавча прогалина. І навіть після прийняття змін до Податкового кодексу України та вступу в силу нового Закону, залишиться багато невирішених аспектів даної

проблеми, які потребуватимуть залучення не тільки юристів, але і фахівців, які володіють практичними знаннями у сфері технології блокчейн загалом і криптовалют зокрема.

Список джерел:

1. Глобальный индекс принятия криптовалют 2022 года: ТОП-20 (стран мира)

2. Ельміра Арутюнян «Крипта під час війни: зброя чи порятунок?» від 10 травня 2022 року

3. Оксана Бедратенко «Біткоїн і війна. Як Україні допомагають криптовалюти і чи зможе Росія скористатись «криптою», щоб обійти санкції», VOA, 14 травня 2022 року»

4. Від захисту до корупції. З якими проблемами зіткнувся криптовалютний бізнес в Україні під час війни – експерт», New Voice, 22 серпня 2022 року

5. Національний банк України «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin» від 10 листопада 2014 року

6. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні від 30 листопада 2017 року

7. Про обіг криптовалют в Україні за №7183 від 06.10.2017

8. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні за №7183-1 від 10.10.2017

9. Закон України №2074-IX «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 (<https://blog.liga.net/user/antkachenko/article/49819>). – 2023. – 8.03).

***

Блог на сайті ЛІГА. net

Про автора: Дмитро Воюта, юрист Центру демократії та верховенства права (CEDEM)

Зберігання медичних даних: як ЄСПЛ захищає військовозобов'язаних та військовослужбовців

Про особливості зберігання медичних даних про військовозобов'язаних, призовників та резервістів, а також про підходи ЄСПЛ, які захищають дані від їх неправомірного поширення – у новому матеріалі.

Загальні положення Конвенції

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) встановлює, що кожен має право на повагу до свого приватного життя. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли:

1) втручання здійснюється згідно із законом;

2) є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни;

3) здійснюється для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 8 має доволі широке визначення змісту права, навіть якщо певне право не перелічене у самій статті. Зокрема, у справі М.К. v. UKRAINE Європейський суд з прав людини встановив, що захист персональних даних (серед них і медичних) є фундаментальним для реалізації права на повагу до приватного та сімейного життя, гарантованого статтею 8 Конвенції (§ 34).

А той факт, що державні органи систематично збирають та використовують інформацію про приватне життя людей, часто, тягне за собою важливі наслідки для їхніх інтересів, захищених статтею 8 Конвенції. А отже – це втручання у відповідні права (Surikov v. Ukraine, § 70).

Першочергова мета статті 8 – захистити громадян, зокрема і від необґрунтованого та безпідставного втручання у приватне життя. Це негативне зобов'язання і є основним у статті 8. Проте, держави, які ратифікували Конвенцію, мають і позитивне зобов'язання: діяти, аби гарантувати людям повагу до їхніх прав, закріплених у статті 8.

Загальні положення національного законодавства

Стаття 11 Закону України “Про інформацію” встановлює, що збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди неможливе, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її стан здоров'я.

Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” визначає зміст поняття лікарської таємниці та гарантує право кожного пацієнта на таємницю про стан його здоров'я, факт звернення по медичну допомогу, діагноз, а також про відомості, одержані під час медичного обстеження. Також заборонено вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта.

Водночас, питання придатності до військової служби, причинний зв'язок захворювань, поранень і травм з військовою службою, доцільність та умови застосування медико-соціальної реабілітації та допомоги військовослужбовцям регулює окрема стаття закону.

Закон України “Про захист персональних даних” передбачає загальну заборону обробки персональних даних, що стосуються здоров'я. Водночас, така заборона не застосовується, якщо обробка даних про здоров'я необхідна для забезпечення ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів.

ЦЕДЕМ раніше аналізував, як спеціальний закон визначає правила військового обліку, що безпосередньо стосуються персональних даних призовників, військовозобов'язаних, резервістів та їхніх прав. Тоді ми дійшли висновку, що система військового обліку складна, розгалужена та передбачає різних володільців та розпорядників персональних даних військовослужбовців.

Водночас, вітчизняне законодавство дійсно дозволяє збирати, зберігати та використовувати інформацію про стан здоров'я призовників, військовозобов'язаних та резервістів для їхнього обліку.

Зокрема, персональний військовий облік за місцем роботи або навчання ведуть за визначеною формою списку, який містить, серед іншого, графу про придатність до військової служби. В ній зазначають висновок військово-лікарської комісії, графі та пункт відповідного наказу.

Тобто таке втручання (збір та обробка персональних даних про придатність

до військової служби з посиланням на конкретну графу та пункт статті діагнозу) відбувається згідно із законом, є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки.

Адже дотримання правил військового обліку – частина військового обов'язку, встановленого для підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших військових формувань, а також правоохоронних органів.

Водночас, постає питання, чи може бути втручання надмірним у контексті цілей збирання та зберігання медичних даних, і чи належно дані захищені від неналежного використання або зловживання.

Практика ЄСПЛ

Зразковою для контексту зберігання та використання медичних даних військовозобов'язаних, призовників та резервістів є справа ЄСПЛ *Surikov v. Ukraine*, у якій винесене рішення у 2017 році.

Заявник Михайло Суріков працював робітником з 1990 року. У 1997 році та повторно у 2000 році він звернувся до директора підприємства із заявою про призначення його на посаду інженера, що безпосередньо відповідало його кваліфікації. Після отриманої відмови, заявник звернувся до місцевого суду з вимогою зобов'язати роботодавця розглянути його кандидатуру на посаду інженера (§§ 6-11).

У ході розгляду позову суд з'ясував, що підставою для відмови у просуванні по службі слугувала інформація за 1981 рік щодо стану психічного здоров'я працівника, зазначена у довідці від військкомату та у особистій картці заявника, яку вели відповідно до вимог військового обліку (§ 12).

Заявник подав ряд цивільних позовів до підприємства, у яких вимагав відшкодування шкоди та публічних вибачень від керівництва підприємства за, як він стверджував, наклеп через поширення інформації щодо медичних підстав його звільнення від військової служби.

Зокрема, він стверджував, що підприємство не мало права відправляти до військкомату запит щодо підстав його звільнення від військової служби, використовувати цю інформацію,

вирішуючи, чи призначати працівника на вищу посаду, повідомляти її безпосереднім керівникам та колегам, а також надавати її суду.

Заявник також стверджував, що його роботодавець здійснював обробку даних про стан його здоров'я з порушеннями законодавства. А інформація щодо підстав для звільнення від військової служби у 1981 році була недостатньо конкретною, аби встановити, чи може він зайняти посаду інженерно-технічного робітника у 1997 році, та й у будь-якому випадку вона застаріла (§§ 19, 23, 27, 61).

При розгляді справи, Суд визначив підходи, що можуть застосовуватися для захисту прав призовників, військовозобов'язаних та резервістів:

1. Національне законодавство має забезпечити умови, за яких персональні дані, котрі є предметом спору, були належними та не були надмірними у контексті цілей їхнього збирання та зберігання;

2. Персональні дані мають зберігатися у такій формі, яка дозволяє ідентифікувати суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для цілей їхнього зберігання;

3. Дані, які зберігаються, мають бути ефективно захищені від неналежного використання або зловживання;

4. Національне законодавство обов'язково має забезпечувати зрозумілі та детальні правила, що визначають обсяг та застосування відповідних заходів, а також мінімальні гарантії щодо, *inter alia*, тривалості, зберігання, використання, доступу третіх осіб, процедур

збереження цілісності та конфіденційності даних і процедур їх знищення, забезпечуючи таким чином достатні гарантії проти ризику зловживання та свавілля на кожному етапі їх обробки (§§ 74, 86).

По суті справи *Surikov v. Ukraine* Суд встановив порушення статті 8 Конвенції та вирішив, що зберігання даних щодо стану здоров'я заявника протягом дуже тривалого періоду та їх можливе поширення і використання для цілей, не пов'язаних із первинною метою їх збирання становить непропорційне втручання у право заявника на повагу до приватного життя. А це, у свою чергу, не можна вважати необхідним у демократичному суспільстві (§§ 89, 94).

Чому ці підходи важливі

Ще у травні 2022 року близько 500 тисяч людей мали статус учасників Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил. Очевидно, що зараз учасників бойових дій та військовослужбовців загалом – у рази більше. А це позначиться і на військовому обліку резервістів після перемоги.

Критично важливо, щоб подальший процес адаптації та реінтеграції, а також професійні і кар'єрні можливості для ветеранок та ветеранів російсько-української війни не залежали від отриманих поранень чи розладів через участь у відсічі збройної агресії проти України, а базувалися на компетентнісному підході та якісній оцінці професійних здібностей захисників та захисниць (<https://blog.liga.net/user/dvoiuata/article/49744>). – 2023. – 2.03).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 4 (246) 2023**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 17.03.2023
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 2,79.
Наклад 21 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net